

TERMINOLOGICKÉ VÝSKUMY V ČASOPISE SLOVENSKÁ REČ¹

Jana Levická

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

Panská 26, Bratislava

E-mail: jana.levicka@korpus.juls.savba.sk

LEVICKÁ, J. (2022): Research on Terminology in the Slovenská reč Journal. In: *Slovenská reč*, 87/3, 220 – 249.

Abstract: The paper aims to depict the role of Slovenská reč in the development and consolidation of Slovak terminology. The first part focusing on the 1932-1953 period presents the intense quest for principles of terminology consolidation and creation of terminologies in respective domains. The second part, dealing with the period beginning in 1953, reflects especially the boom of terminological work in Slovakia as well as the mandatory coordination of Slovak and Czech terminologies. Subsequent decades saw intensive research on contemporary Slovak terminology as well as terminological units in Slovak dialects and pre-standard varieties of Slovak.

Keywords: terminology, terminology work, terminology coordination, Slovenská reč.

Článok v skratke:

- Terminológia a jej ustaľovanie je v Slovenskej reči prítomné od začiatku jej existencie.
- Približne prvé dve desaťročia medzi autormi prevažujú nelingvisti – odborníci v daných oblastiach, ich príspevky sa zameriavajú na princípy tvorby a ustaľovania konkrétnej odbornej terminológie. Z hľadiska tematiky dominuje právo.
- Od 50. rokov 20. storočia sa usmerňovanie terminológie profesionalizuje, príspevky odzrkadľujú rozvoj terminologických sústav v jednotlivých disciplínach, prehlbujúce sa poznanie teoretických princípov termín tvorby a tiež oficiálnu koordináciu s českou terminológiou.

1. ÚVOD

Vo vývoji a rozvoji slovenskej terminológie zohrala Slovenská reč (SR) rozhodujúcu úlohu predovšetkým v 30. rokoch 20. storočia. Z hľadiska chronológie vydávania terminologických príspevkov predstavuje tento jazykovedný časopis jeden z kľúčových publikačných orgánov v štafete, ktorú v 19. storočí odštartovali *Slovenské pohľady*, na začiatku 20. storočia prevzal najmä *Právny obzor* a v druhej polovici 20. storočia nadviazali na SR špecializované terminologické časopisy *Slovenské odborné názvoslovie*, *Československý terminologický časopis* a *Kultúra slova*. Práve z tohto dôvodu sme sa rozhodli rozdeliť predkladaný prehľadový príspevok na dve časti. Prvú, ktorú sme ohraničili rokmi 1932 – 1953, možno charakterizovať ako intenzívne hľadanie princípov konsolidácie slovenskej terminológie, ich hierarchi-

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu *Tvorba a rozvoj Slovenského národného korpusu* financovaného Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvom kultúry SR a Slovenskou akadémiou vied.

zácie a samotného budovania odborových terminológií, medzi ktorými dominovala právna terminológia. Naliehavá potreba jej dotvorenia a konsolidácie vyplývala z nového statusu a funkcií slovenčiny v Československej republike. Druhá časť je vymedzená rokom 1953, keď začal vychádzať odborný časopis *Slovenské odborné názvoslovie* a väčšina terminologicky zameranej spisby bola publikovaná na jeho stránkach vrátane tvorby členov terminologického oddelenia Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied a umení (ÚSJ SAVU²), ktoré vzniklo roku 1950.

Terminologické otázky dostávali priestor vo všetkých rubrikách SR – v štúdiách, správach, diskusiách, recenziách i rozličnostiach. Za povšimnutie stojí, že autormi príspevkov boli často odborníci – nelingvisti, ktorí sa do tvorby a ustáľovania terminológie vo svojom odbore zapájali z nevyhnutnej potreby svojej praxe. Až postupným napredovaním jazykovedného výskumu a v 50. rokoch 20. storočia sústredením terminologického výskumu do špecializovaného oddelenia ÚSJ sa k terminologickej problematike na stránkach SR začali takmer výlučne vyjadrovať lingvisti, ktorí však v samotnom procese terminologického ustáľovania nepredstavovali skutočných tvorcov, ale skôr poradcov a spolupracovníkov, ako to pôvodne navrhovali mnohí odborníci v počiatkoch SR.

2. PROGRAM SR V OBLASTI TERMINOLÓGIE V ROKOCH 1932 – 1953

Jedným z cieľov redakcie SR bolo všímať si „problémy vedeckej, básnickej a divadelnej reči, najmä terminologických otázok“ (Bartek 1935/1936, s. 1). Na sklonku 30. rokov predovšetkým v dôsledku politických udalostí sa program SR aktualizoval: „Bojová fáza v obrane slovenčiny je skončená, nastáva čas na pokojné, trpezlivé skúmanie, zošľachtovanie a normovanie slovenského jazyka so zameraním na bohatstvo súčasného slovného pokladu z nárečí, v ktorých nájdeme dobrú pomoc aj pri ustáľovaní novej slovenskej terminológie rozličných odborov“ (1939, s. 1). O dva roky neskôr v úvode IX. ročníka (1941, s. 3) však zazneli priam revolučné slová: „Chceme pohýbať so všetkým, čo slovenčina prevzala nepotrebného z češtiny, najmä z terminológie, za čo nájdeme primeranú náhradu v slovenčine, alebo z nárečového fondu, ako napríklad za český termín *liehovar* slovenský *pálenica*. V tomto smere pracujú aj právnici na svojej terminológii.“ Toto deklaratívne rozhodnutie sa však, ako sa neskôr ukázalo, nenaplnilo.

Po druhej svetovej vojne a zmene politickej situácie vo februári 1948 Š. Peciar v úvode XVI. ročníka najskôr v súlade s požiadavkami komunistického režimu skri-

---

² V roku 1953 bola SAVU transformovaná na dnešnú Slovenskú akadémiu vied (SAV). Aj názov akademického jazykovedného pracoviska, dnešného Jazykovedného ústavu E. Štúra (JÚEŠ), sa menil. Spočiatku to bol Jazykovedný ústav SAVU (1943 – 1952), potom Ústav slovenského jazyka (1952 – 1966). V texte uvádzame oficiálny názov oboch inštitúcií v príslušnom období.

tizoval predvojnovú redakciu a potom informoval o súdobej úlohe SR: „byť strážcami a spolutvorcami marxistickej, socialistickej, plánovacej, technickej a inej odbornej i prakticko-odbornej terminológie“ (Peciar 1950/1951, s. 4). Zároveň vyhlásil, že „na rozdiel od puristov, ktorí v oblasti slovníka a terminológie častejšie zavrhovali a odmietali než prijímali a schvaľovali, budeme my nové, živé výrazy a termíny častejšie schvaľovať a lingvisticky vysvetľovať než odmietat“ (s. 4).

V XVII. ročníku priniesla SR informáciu o uznesení z celoštátnej lexikografickej konferencie, konanej v dňoch 5. – 7. júna 1952 v Bratislave, v ktorom sa kládol dôraz na tvorbu dvojazyčných i jednojazyčných odborných terminologických slovníkov. Zároveň toto uznesenie obsahovalo žiadosť vytvoriť v rámci Československej akadémie vied (ČSAV) a SAVU „autoritatívne strediská, ktoré by viedly a koordinovali všetku terminologickú prácu i vydávanie špeciálnych slovníkov. [...] Práca v týchto strediskách má byť výrazom tesnej spolupráce príslušných odborníkov s lingvistami, najmä pri vytváraní nových termínov“ (1951/1952, s. 259). V tom čase sa už konsolidovalo terminologické oddelenie v ÚSJ SAVU a o rok neskôr bol založený špecializovaný časopis *Slovenské odborné názvoslovie*.

2.1. TEORETICKÉ UVAŽOVANIE O PRINCÍPOCH TERMINOLOGICKÉHO USTALO VANIA

V I. ročníku SR vyšiel krátky dvojstranový text S. Czambela z roku 1892 s názvom *K názvosloviu*, ktorý v istom zmysle predznamenal tematiku a problematiku terminologických príspevkov v SR v 30. rokoch 20. storočia. S. Czambel vo svojom článku konštatoval neustálenosť súdobej terminológie a zároveň jej nesystematickú tvorbu v podobe individuálnych pokusov: „A takáto bezdôvodnosť, nepremyslenosť, nahodilosť charakterizujú naše názvoslovie. Jedon sa drží češtiny, druhý ruštiny, tretí nemčiny a maďarčiny, štvrtý sám od seba vymýšľa... a zmätok rastie“. Riešenie tejto situácie videl v serióznej terminologickej práci založenej na spracovaní a kritike dostupného terminologického materiálu. Možno sa domnievať, že redakcia považovala jeho popis stavu terminológie vo svojej dobe za paralelu k 30. rokom a cieľom časopisu.

V rubrike *Rozličnosti*, ktorá sa v 30. rokoch väčšinou zameriavala na dichotómiu správne/nesprávne slovenské slovo, sa v prípade termínov objavovali tieto zásady terminologického ustalo vania:

– vývin jazyka v odbornej terminológii sa musí spravovať *zásadou potreby*³, resp. funkčnosti (1937/1938, s. 350), z hľadiska ktorej je preberanie termínov z češtiny opodstatnené – ako napríklad termíny *vľajka* (1932/1933, s. 190) či *tepna* (1935/1936, s. 30);

³ Časť textu uvedená kurzívou a tučným písmom boli zvýraznené autorkou v snahe upozorniť na jednotlivé zásady konsolidovania terminológie v jednotlivých obdobiach a u jednotlivých autorov.

– snaha o správnu a **odborne presnú motiváciu** termínu: napríklad odporúčanie uprednostniť termín *osobný lekár* pred *telesný lekár* (1937/1938, s. 304) alebo opakované odporúčanie nepoužívať termíny *chudokrvnosť* a *chudokrvný* a nahrádzať ich termínmi *málokrvnosť* a *málokrvný* (1935/1936, s. 351), keďže ide o chorobu zavinenú nedostatkom krvi;

– eliminácia synonym a snaha docieľiť **presnosť** vyjadrovania: „V prírodovedných učebniciach, v lekárskejších spisoch a všade tam, kde sa má uplatniť presnosť, píšme *oblička*“ (1935/1936, s. 88);

– požiadavka **derivatívnosti** termínov: „I z vedeckého i z praktického ohľadu sú vítané také názvy pre veci, vlastnosti a deje, súvisiace svojím pôvodom, ktoré sú utvorené zo spoločného koreňa (*kliet', kel, klový, klivý, klivost' ... klík, kličiť, kličový, kličivý, kličivosť'...*)“ (Martinka 1936/1937, s. 69);

– prepojenie **derivatívnosti** termínov s požiadavkou **významovej jednoznačnosti**: „Najmä v odbornej terminológii musíme sa usilovať o to, aby sme podľa možnosti mali slová z jedného koreňa tam, kde ide o tú istú rodinu pojmov. [...] Naopak, zavádzaním termínov „poplatník“ a „berný úrad“ ruší sa významová jednoznačnosť príslušných slov alebo rodiny slov“ (1937/1938, s. 232);

– úsilie o **oživenie archaizmov**: „Ak máme domáce slovo, treba ho povzniesť zo zabudnutia, čo sa najlepšie stane vtedy, keď ho prijmeme v odbornej terminológii“ (napr. slová *čuv, čuvový* (1935/1936, s. 85) alebo *ortuť, ortuťový* (1932/1933, s. 159);

– **preferencia domácich slov** pred cudzími: „od čias Bernolákových uplatňuje sa zásada vystačiť podľa možnosti s domácimi slovami [...] čo platí pre krásnu prózu, platí aj pre odbornú terminológiu“ (1936/1937, s. 308) – napr. *vývoz* vs *export* (1936/1937, s. 308), *dovoz* vs *import* (1936/1937, s. 309), *stránkovať* vs *paginovať* (1937/1938, s. 271);

– princíp nezaraďovať do terminológie **pejoratívne jazykové prostriedky**.

Zároveň sa na stránkach SR v menšej miere venovala pozornosť špecifickejším jazykovým otázkam, ktoré zahŕňali: presné rozlíšenie a využitie izolexémických adjektív, komparáciu správnosti či nevhodnosti konkrétnych pomenovacích modelov (napr. *obecný dom* vs *starosta obce* (1933/1934, s. 158), *múka na chlieb* vs *chlebová múka* (1941/1942, s. 92) či (ne)správnosti zložených slov, napr. *autogaráž* (1936/1937, s. 303). V SR boli zverejnené aj odporúčané terminologické novotvary *ponuka* (1933/1934, s. 262) či *sudkyňa* (1935/1936, s. 57).

V druhom decénií SR sa objavil priekopnícky príspevok E. Sahligeru vydaný v troch častiach. Podľa autora išlo o „prvý pokus v slovenskom jazyku a na Slovensku vôbec“ (Sahliger 1941/1942, s. 80) predstavujúci aplikovanú disciplínu *hospodársku jazykovedu* a naspôľujúci potrebu skúmania nie terminologických jednotlivín, ale *hospodárskeho jazyka*. Autor ho vymedzil najmä vo vzťahu k tzv. *obchodnému*

jazyku, ktorý podľa neho „nekryje celý pochop“. E. Sahliger vyzýval na skúmanie hospodárskeho jazyka s ohľadom na odborné školstvo a v kontexte minulého štátoprávneho začlenenia Slovenska a vplyvu okolitých interferujúcich jazykov. Pri skúmaní hospodárskeho jazyka, jeho využitia a lingvistických charakteristík odporúčal začať zberom materiálu v teréne a spracovaním písomností, odbornej tlače vrátane novín a časopisov, pričom zároveň navrhoval zriadiť ústav pre výskum hospodárskych jazykov pri Vysokej škole obchodnej v Bratislave. Podľa jeho mienky „náuka o hospodárskom jazyku má už usmerňovať, t. j. vyhýbať chybám minulosti a prispôbiť výsledky výskumu požiadavkám doby“. Zároveň predstavil zásady tohto usmerňovania aj v prípade terminológie: *svojskosť*, resp. čerpanie z vlastného jazyka, *jednoznačnosť*, *jednoduchosť*, *jazyková správnosť*, *brannosť* a *hospodárnosť* a napokon *zrozumiteľnosť*. Pri tvorbe termínov navrhoval prioritizovať možnosti slovenského jazyka: pokúsiť sa 1. o neologickú sémantizáciu slovenského prostriedku; 2. o neologizáciu slovenského archaizmu; 3. o preberanie zo slovanského jazyka, pričom v tejto súvislosti podotkol, že „tuná nesmie národná precitlivosť odstrániť napríklad dobré a vžitú české odborné výrazy a nahradiť ich neslovanskými výrazmi“ (s. 87); a až v 4. kroku „po vyčerpaní všetkých slovanských možností slobodno užívať neslovanské cudzie slová“ (s. 87)⁴. Jeho odporúčania sa v podstate kryjú s načrtnutým postupom SR.

V oblasti chemickej terminológie sa I. Zmoray (1947/1948, s. 97 – 106) pokúsil využiť *terminologickú vymoženosť* slovenčiny a predstavil systémovú diferenciaciu sufixov s presne stanoveným významom, pomocou ktorej sa malo docieľiť presné vyjadrovanie. Svoj sympatický pokus aplikoval na troch chemických prvkoch a ich zlúčeninách (*vápnik*, *kremík*, *hliník*) a zároveň išiel aj za hranice chémie, pretože pridal systematizáciu adjektívnych sufixov umožňujúcich tvoriť špecializované deriváty od termínov *vápn*, *vápenec*, *kremeň*, *kremenec*, *hlina*. Navrhnutá sémantická diferenciacia jednak chcela zdôrazniť špecifický význam systematizovaných valenčných sufixov v chemickej nomenklatúre a jednak špecializovať ďalšie prípony umožňujúce rozlišovať pôvod výrobkov, resp. látok z čistej alebo zmesovej látky.

V úvode svojho *Príspevku k botanickému názvosloviu* I. Martinka (1936/1937, s. 67 – 68) načrtnol štyri princípy ustaľovania slovenských vedeckých názvov:

1. „*pochoposlovná požiadavka*, podľa ktorej názov ako symbol pochopu má predstavovať niektorý podstatný znak pochopového obsahu;

2. slovenskej požiadavke má vedecký názov vyhovieť tak, že sa *neprotiví slovenskému jazyku*, že je to názov zpomedi jednoznačných slov *najrozšírenejší*, alebo *najsrozumiteľnejší*;

---

⁴ V druhej časti sa zaoberal pedagogickým aspektom vyučovania hospodárskeho jazyka a významu angličtiny na Slovensku a v tretej výučbe hospodárskej jazykovedy na vysokých školách podľa vzoru Lipska.

3. **slovanská požiadavka** vyberá také slovenské názvy vedecké, ktoré nás Slovákov najvýhodnejšie pripojujú k názvosloviu ostatných Slovanov;

4. **medzinárodná požiadavka** sa opiera o praktické ohľady, a preto dáva prednosť takým názvom slovenským, ktoré sú smyslom a podobou v najväčšej shode s medzinárodnou vedeckou terminológiou“ (s. 67 – 68).

Rok predtým ten istý autor navrhoval v rámci zoologického názvoslovia pravidlo prijímať najmä pre cudzokrajné prírodné predmety taký názov, „ktorý nás kultúrne zapojí k početnejším národom, predovšetkým slovenským, a tým nám ušetrí aj najviac námahy na naučenie cudzích slov toho istého významu“ (Martinka 1935/1936, s. 252) – napr. „slovo klokan Slovákov osamocuje, kým slovo kenguru ich spája s ostatnými slovanskými a neslovanskými národmi“ (s. 251).

J. Horecký už vo svojom prvom terminologickom príspevku, uverejnenom pod skratkou Hrc, nastolil problematiku teoretického uchopenia terminologických otázok. Vyzdvihol úsilie a publikačnú aktivitu právnikov J. Fundárka a J. V. Ormisa mimo SR a ich snahy o stanovenie princípov právnej terminológie. Zároveň upozornil, že všetky dosiaľ publikované úvahy obsahovali mimojazykové požiadavky kladené na terminológiu (**presnosť, jednoznačnosť, dôstojnosť**), „kým o vlastnej jazykovej stránke termínov sa uvažovalo nepomerne málo“ s výnimkou správy Učenej spoločnosti Šafárikovej a posudku Ledényiho anatomického názvoslovia. Preto vo svojom príspevku ponúkol „niekoľko poznámok o termínoch s hľadiska jazykového“ (Hrc 1947/1948, s. 66), v ktorých upriamil pozornosť na to, čo je termín, aký slovný druh môže byť termínom a ako je možné vymedziť jeho význam. Vo svojich úvahách dospel k prvej definícii termínu: „slovo alebo skupina slov, majúcich v danom jazykovom štýle ustálený, presný a jednoznačný význam, bez ohľadu na ich význam v inom jazykovom štýle, resp. na význam jednotlivých slov, z ktorých sa termín prípadne skladá“ (s. 69). Zároveň predostrel svoje úvahy o jazykových vlastnostiach slov, „ktoré sa môžu stať termínmi alebo súčiastkami termínov“ (s. 69), ako je ústrojenosť, nocionálnosť či medzinárodnosť, ktorej miera však podľa jeho slov kolíše v závislosti od odboru. Vo svojom druhom príspevku J. Horecký (1951/1952, s. 16) už predstavil podľa neho základnú vlastnosť termínov – **významovú priezračnosť**, ktorú prioritizoval nielen pri analýze termínov, ale najmä pri ich tvorení alebo preberaní z češtiny (napr. v súvislosti s termínmi *zder, brit, zábrit, rozteč, tečna, jímka, jímadlo*).

Pragmaticky sa J. Horecký staval k preberaniu cudzích prostriedkov do terminológií, pričom poukázal na fakt, že v prípade slov „pôvodu grécko-latinského, ich prispôsobenie domácemu systému, i keď nie je úplné, je obyčajne ľahké a rýchle. Ich cudzorodosť sa pociťuje menej ako u termínov zo živých jazykov“ (Horecký 1947/1948, s. 70). Takisto sa dotkol sémantických otázok odvodzovacích prípon, ktoré sa v konkrétnej terminológii môžu prehodnocovať a slúžiť na rozlišovanie špecifického pojmu.

2.2. PRÍSPEVKY TÝKAJÚCE SA ŠPECIFICKÝCH TERMINOLÓGIÍ

V 30. rokoch a čiastkovo aj v 40. rokoch sa v súvislosti s terminológiou viacerých odborov objavili príspevky charakterizujúce danú terminológiu ako rozkolísanú alebo v stave chaosu, čo sa prejavovalo aj na jazykovej úrovni mnohých zavádzaných učebníc v školách na Slovensku:

– **zoologická terminológia**, v ktorej sa obchádzali predprevtatové odborné jazykové pramene, (napr. diela A. Kmeťa, J. Holubyho, K. Štúra a ďalších). Práve vydanie diela O. Ferianca *Slovenské ornitologické názvoslovie* (1942) predstavovalo zásadný príspevok k ustáleniu tejto časti prírodovedeckého názvoslovia, lebo „odstráni doterajší chaos“ (Ferianc 1938/1939, s. 48);

– **botanická terminológia**, lebo „jednak stredoškolské rastlinopisné učebnice obsahujú termíny, prevzaté väčšinou z češtiny a často úplne spotvorene, jednak i slovenskí autori si v premnohých prípadoch protirečia, ba možno povedať, že v pomenovaní istých druhov panuje úplný chaos“ (Halaša 1936/1937, s. 82);⁵

– **technická terminológia**, pretože chýbali kvalifikovaní ľudia so znalosťou slovenčiny a bol nedostatok odbornej spisby. Počiatočné ťažkosti pomohol prekonať *Maďarsko-nemecko-slovenský železničný slovník* (1919) Ing. I. Viesta, ktorý sa síce zameriaval primárne na železničnú terminológiu, no autor doň zahrnul aj iné odvetvia „technickej vedy, s ktorými príde do styku železničiarstvo, zasahujúce naozaj viac-menej do celej oblasti technického poznania. [...] Že je v tomto poňatí i prvým slovenským terminologickým slovníkom pre technické vedy, netreba azda zvlášť pripomínať“ (Justus 1934/1935, s. 226);

– **zemepisná terminológia**, ktorá podľa P. Floreka (1934/1935, s. 98 – 106) potrebuje zjednotenie, na ktorom majú spolupracovať odborníci a jazykovedci, pretože v geografickej terminológii panuje „hotová anarchia“ podobná tej, „čo spomína Ivan Zoch v 60. rokoch predošlého storočia“. Práve P. Florek podrobne informoval o spochybňovaní opodstatnenosti samostatnej slovenskej terminológie zo strany českých kolegov, ktorí presadzovali jednotné československé alebo len české názvoslovie, čo sa napokon aj schválilo na zjazde československých geografov v Brne roku 1930 s odôvodnením, že Slováci „nemajú vlastného názvosloví geografického“ (s. 191). Redakcia SR v tejto súvislosti reagovala slovami: „Spisovná slovenčina potrebuje vlastnú terminológiu pre všetky náukové odbory. Keď sa ona ustáľuje súčasne i v češtine, malo by sa prísne dbať na to, aby práca

⁵ Na druhej strane J. Pikula (1936/1937, s. 107) vo svojom texte konštatoval, že najmä G. Reuss sa v 19. storočí inšpiroval pre svoju knihu českými vzormi v botanike, a pokračoval: „A to isté treba nám i dnes povedať: Vzorom nám bude nomenklatúra česká ako najbližšia, nakoľko, pravda, zodpovie nášmu jazyku v tých prípadoch, kde nemáme dobrého slovenského názvu. Naopak, veru, škoda by bolo nenaším menom nazvať takú rastlinku, pre ktorú náš ľud vytvoril krajšie, priliehavejšie, nám milšie meno. – Mrzí ma tak, ako isteže všetkých slovenských profesorov a učiteľov, doterajšia nejednotnosť a nepresnosť slovenského názvoslovia rastlinného“.

bola vzájomná, kde by sa rešpektovaly záujmy oboch spisovných jazykov“ (s. 192);

– **lekárska terminológia**, ktorú značne pomohol zjednotiť Halašov slovník z roku 1926 a neskôr najmä Ledényiho anatomické názvoslovie (1935), ktoré je „dobře vyvolené, lebo autor mal ohľad na vedeckú presnosť názvov a na súvislosť so slovenským slovníkom“ (1935/1936, s. 30);

– **hudobná terminológia**, ktorá vykazovala vysokú synonymiu a variantnosť, čiastočne pod vplyvom interferencie s češtinou (Kresánek 1943/1944, s. 12 – 14).

Z oblasti **vojenskej terminológie**, ktorá bola v čase druhej svetovej vojny nanajvýš aktuálna a čiastočne sa ju podarilo rozvíjať, vyšli v obnovenom Československu dva príspevky od hlásateľa Slobodného slovenského vysielateľa F. Oktavca. V prvom z nich (1948/1949, s. 65 – 73) analyzoval návrhy vojenských povelov a termínov J. Francisciho určených pre dobrovoľnícke útvary v rokoch 1848 – 1849, druhý (1946, s. 39 – 42) sa týkal bezprostredných potrieb československej armády, v ktorej bolo v duchu *Košického vládneho programu* zrovnoprávnené používanie slovenčiny s češtinou. F. Oktavec sa zamerával na realizovateľnosť požiadavky vedenia armády na úplnú jednotnosť povelov a samotnej vojenskej terminológie. Argumentoval, že táto požiadavka zjednotenia „naráža na neprekonateľné prekážky v otázke jazykovej čistoty“, a tvrdil, že „k úplnej jednotnosti povelov a vôbec celej vojenskej terminológie, či už taktickej alebo technickej, nemôže dôjsť z príčin jazykovej štruktúry slovenčiny a češtiny, ako aj lexikálnej osobitosti oboch jazykov“ (s. 41).

Prirodzene, popri právnych termínoch sa na stránkach SR najviac pozornosti venovalo **jazykovedným termínom**. B. Letz v roku v 2. čísle SR uviedol, že „v porovnaní s inými disciplínami má jazykoveda najustálenejšiu terminológiu“ (1933/1934, s. 61), no napriek tomu konštatoval jej nejednotnosť a potrebu jej systematického rozvíjania. Práve on analyzoval tvorbu a používanie termínov u Czambela i Damborského, no za vzor a inšpiráciu kládol Štúrovi terminológiu: „Dielo Štúrovo si zaslúžilo, aby bolo výdatným žriedlom pre slovenský jazykospyt“ (Letz 1934/1935, s. 225).

Začiatkom 50. rokov sa v SR zaviedla nová rubrika *Z jazykovednej terminológie*⁶, ktorej cieľom bolo vysvetľovať čitateľom často používané jazykovedné termíny, „najmä také, o ktorých predpokladáme, že nie sú dosť jasné širokej čitateľskej obci“ (1950/1951, s. 80). Osobitne bola určená učiteľom a tých aj vyzývala, aby sami posielali návrhy na menej známe termíny. V roku 1952 vyšla príručka *Základná jazykovedná terminológia*, ktorú spracovala Komisia pre jazykovednú terminológiu pri Ústave slovenského jazyka SAVU a ktorá sa považovala za normalizovanú

⁶ Napr. E. Pauliny, 1950/1951, s. 80 – 82, 111 – 113, 146 – 149, 180 – 181, 213 – 215.

gramatickú terminológiu. V analýzach a výkladoch sa potom používala ako referenčný zdroj, často v porovnaní s terminológiou používanou v učebniciach.

V menšej miere SR publikovala príspevky venujúcej sa filozofickej (Povala 1943/1944, s. 141 – 144, 320 – 324), náboženskej (Gabura 1943/1944, s. 296 – 304) i obchodnej terminológii (Tóvik 1938/1939, s. 224 – 226, 1940/1941, s. 48 – 53, 79 – 82, 154 – 159, 213 – 217). Niektoré z nich sa dotkli aj jazykovedných otázok, napríklad možnosti využitia derivatívnych sufixov v príslušnej terminológii, a hlásali spoluprácu odborníkov a lingvistov. V tomto období vyšiel aj prvý text o nárečovej terminológii (Polonec 1941/1942, s. 17 – 20).

V období 1932 – 1953 boli uverejnené v SR tri súpisy termínov:

– veľmi cenným a v 30. rokoch jediným terminologickým súpisom je Halašov botanický súpis (1936/1937, s. 82 – 88, 121 – 124, 168 – 171, 235 – 239), „ktorý má pomôcť pri ustálení jednotnej terminológie rastlín“. Preto autor vyzval „sjednotiť terminológiu“, a ponúkol „starostlivo sosbieraný materiál“ zahŕňajúci aj termíny v iných jazykoch (s. 82);

– vyše tristo termínov z oblasti kuchynského riadu, v rámci ktorých sa autor, inžinier Š. Veselý (1940/1941, s. 171 – 176), snažil „všetky nepotrebné cudzie výrazy nahradiť našimi“ a zároveň vyzýval, aby čitatelia prípadné pripomienky a opravy zaslali redakcii;

– česko-slovenský glosár v nákladnej tarife slovenských železníc, ktorý zahŕňal mnoho rôznych terminológií, z pera jeho zostavovateľa, nefilológa O. Ochrnjala (1941/1942, s. 174 – 177). Jeho glosárom sa zaplnila citeľná medzera, keďže v slovenčine až do vzniku Slovenskej republiky boli všetky tarify v češtine. Takisto vyzýval zainteresovaných, nech „rozvinú na stránkach *Slovenskej reči* rad podrobných návrhov na svojskú odbornú terminológiu jednotlivých odvetí“ (s. 177), čo redakcia hneď aj využila. Autor tu zároveň spomenul podľa neho frekventované tvrdenia a postoje o terminologickom deficite slovenčiny, resp. o neochote používať slovenské termíny, lebo „sú často pokladané za ľudové, tobôž nesúce za termíny“ (s. 174).

2.2.1. Právna terminológia

Možno konštatovať, že najpočetnejšie publikované príspevky z 30. rokov 20. storočia v SR sa týkali právnej terminológie – načrtávali jej stav a vývoj pred *prevratom* a po ňom. Ako uvádza F. Jesenský (1933/1934, s. 70), „keď prišiel prevrat, na súdoch a v úradoch sa už dávno neužívalo slovenčiny. Len jej poslední pamätníci – pozemkové knihy mali kde-tu v protokoloch slovenské zápisy. A tak vytisnutá z úradov a zo súdov ostala slovenčina len v súkromných advokátskych kanceláriách“. Nedostatočné personálne kapacity a aj deficit ovládania slovenčiny, podľa J. Petrikovicha „rečová nevypselosť a neorientovanosť slovenského právnického dorastu“

(Petrikovich 1932/1933, s. 229), spôsobili rozkolísanie už zaužívanej právnej terminológie a jej vývin „bol ponechaný náhode“ (Jesenský 1933/1934, s. 71). Výsledkom bol chaos, celková vadná slovenčina (s. 71) v publikáciách z oblasti práva a znížená zrozumiteľnosť a presnosť právnických textov.

Autori príspevkov z tohto obdobia – J. Fundárek, F. Jesenský a J. Petrikovich, napospol všetci traja právnici, vo svojich príspevkoch apelovali na revíziu právnej terminológie, jej unifikáciu (Jesenský 1933/1934, s. 254) a odstránenie terminologického zmätku, ktorý nastal „sústavným a úmyselným porušovaním ustálenej právnickej terminológie slovenskej“ (Petrikovich 1932/1933, s. 89). Narušenie vžitej terminológie sa prejavovalo v náraste synonymie, čo J. Petrikovich opakovane kritizoval a označil za „nepotrebný luxus, ktorý škodí jasnosti a presnosti našej súdnej a právnickej terminológie“ (1933/1934, s. 262), pričom konštatoval, že „uplatňovanie synonymných termínov technických značí chaos v tom, čo už v slovenskej právnickej terminológii bolo vývinom dávno zavŕšené“ (Petrikovich 1932/1933, s. 89). Kritika bola namierená aj proti zbytočnému nahrádzaniu zaužívanej terminológie novými *nesrozumiteľnými* termínmi (Petrikovich 1932/1933, s. 89), ako aj proti tendencii odstraňovať právnické latinizmy, čo Petrikovich označil za „prismelé hazardovanie s našou terminológiou“, keďže „mnohé latinské termíny vžily sa do ľudovej reči a dnes hýbať nimi bolo by veľmi odvážne, lebo v chaose právnických termínov sú práve latinské termíny najustálenejšie“ (1933/1934, s. 261).

K terminologickým i jazykovým nezrovnalostiam často dochádzalo i z dôvodu „prepisovania z češtiny, ba aj z opačnej tendencie – z prílišnej snahy po správnosti“ (Jesenský 1934/1935, s. 66). Všetci traja právnici sa zhodovali v tom, že zdrojom a poučením pre právnickú terminológiu v súčasnosti i budúcnosti má byť živá reč i staršie slovenské právnické spisy (Jesenský 1932/1933, s. 134; Petrikovich 1935/1936, s. 59 – 62). J. Fundárek však zároveň upozorňoval, že snaha o jazykovú čistotu a inšpirácia ľudovou rečou „nesmie ísť tak ďaleko, aby sa jej úplne podriadily zretele účelnosti“ (1935/1936, s. 109 – 111). Právnici svoju argumentáciu pri analýzach konkrétnych termínov väčšinou opierali o *Návrh slovenského právneho názvoslovía* z roku 1919 z pera E. Stodolu a A. Zátureckého a porovnávali ich s *Pravidlami slovenského pravopisu* (1931).

Z publikovaných príspevkov v 30. rokoch možno sformulovať tri zásady, ktorými sa riadili pri posudzovaní terminologických prostriedkov:

1. **presnosť**: „princíp presnosti a jednoznačnosti v odbornej terminológii znamená, že volený výraz musí presne kryť pojem, ktorý chceme ním vyjadriť, nesmie nám povedať ani viac, ani menej a nesmie pripustiť možnosť rozličného významu“ (Fundárek 1935/1936, s. 110);

2. **jednoznačnosť**: „termín „kupec“ nemôže mať dva protichodné významy a preto slovenská právnická terminológia musí si dať rady s týmto slovom, aby za-

kotvilo v nej pevne a stále, a to len s jedným významom“ (–tri– = Petrikovich 1934/1935, s. 95);

3. **derivatívnosť**: „v záujme stability terminológie treba ponechať všetky tieto slová, ktoré majú aj tú výhodu, že sú utvorené z rovnakého kmeňa; proti tomu sú v nevýhode názvy „berný“ úrad miesto *daňový*, „poplatník“ miesto *daňovník*“ (1933/1934, s. 30).

Už v 4. čísle I. ročníka SR apeloval Petrikovich (1932/1933, s. 89 – 90) na Advokátsku komoru a Maticu slovenskú, aby sa začali angažovať vo veci ustáľovania slovenskej právnickej terminológie. O rok neskôr sa v II. ročníku SR objavila v rubrike *Zvesti a poznámky* „reakcia“ na tento apel v podobe informácie, že Advokátska komora v Turčianskom sv. Martine po dohode s Maticou slovenskou požiadala „predných našich právnikov“, aby sa stali členmi Komisie pre právnický slovník a poskytla financie na zber relevantného materiálu. Medzi deviatimi členmi komisie bol aj spoluzakladateľ SR J. Petrikovich (1933/1934, s. 95).

V tom istom čísle F. Jesenský uviedol, že okrem utvorenia správneho slovenského názvoslovia systematickou prácou treba pomýšľať „na jeho uzákonenie“ (1933/1934, s. 71) a zároveň predvídavo zdôrazňoval potrebu diseminácie vytvoreného názvoslovia (s. 73) vrátane nutnosti jazykovej aprobácie učebníc. Dohľad nad správnu terminológiou v učebniciach sa však realizoval až v 50. rokoch v časoch existencie terminologického oddelenia ÚSJ SAVU (pozri časť 3.).

F. Jesenský (1935/1936, s. 181 – 184) bol presvedčený, že základom pre ustálenie právnickej terminológie musí byť Fajnorov a Zátureckého slovník z roku 1921, a k nemu odporúčal pridať materiál z odborných a časopiseckých publikácií, ktoré odvtedy pribudli. Zozbieraný a roztriedený materiál mal poslúžiť na vytvorenie odborného (náučného) slovníka, ktorý by zahŕňal základnú terminológiu. Z pragmatických dôvodov zároveň navrhol, aby sa budúce terminografické dielo vydalo v podobe prekladového slovníka slovensko-maďarského. Argumentoval, že aj v polovici 30. rokov mnoho starších advokátov slabo alebo vôbec neovláda slovenčinu, mnohí mladší advokáti sú absolventmi českých univerzít a nevedia správne po slovensky. Okrem toho poukázal na existenciu maďarskej menšiny a jej právnych potrieb (s. 182). Možno usudzovať, že ďalším, nevyjadreným dôvodom na zahrnutie maďarčiny bola recepcia uhorského práva Československou republikou.

V 40. rokoch záujem o právnu terminológiu neutíchal, čo sa odrážalo nielen v textoch SR, ale aj v iných časopisoch (*Právny obzor*, *Slovenský jazyk*, *Linguistica Slovaca*). Právnik J. V. Ormis vo svojom príspevku s názvom *Podľa akých zásad pracovať na právnej terminológii* (1940/1941, s. 1 – 5) sa pokúsil aktualizovať zásady ustáľovania právnej terminológie. Okrem **presnosti**, **jednoznačnosti** a **derivatívnosti** postuloval po J. Fundárkovi aj princíp **úsečnosti** a **dôstojnosti** (nacionálnosti). Príspevky tohto obdobia však stále neponúkali obraz konsolidovanej právnej termi-

nológie. Práve naopak, J. Fundárek napísal, že je „priam v revolučnom kvase“ (1940, s. 36) a je potrebné ju kolektívne zdokonaľovať a docieľiť, aby bola „taká, akou ju chceme mať, naša, svojská a čistá. Dnes už niet medzi nami sporov o základné princípy tvorby odbornej terminológie, a to ani medzi juristami, ale, myslím, že ani medzi juristami a lingvistami“. J. V. Ormis v súvislosti so spolupracou týchto dvoch špecializácií zdôraznil, že lingvista „nemôže a nesmie ho [právnik] nútiť na prijatie nevyhovujúceho – i keď rečove správneho – termínu. Podotýkam, že postoj lingvistu-poradcu zachovával proti odbornej terminológii už Samo Czambel“ (1940/1941, s. 2). J. Fundárek osobitne zdôrazňoval aj potrebu čo najširšej verejnej diskusie o otázkach odbornej terminológie, ktorej osožnosť podľa jeho slov zabezpečí jedine odborná nezaujatosť, prísna objektívnosť a dôstojnosť (1940/1941, s. 36).

J. Fundárek navyše podčiarkol, že Slovenská republika sa nemôže nadhlo zaoberať bez vlastného právneho poriadku a bude potrebné čo najskôr vypracovať a nahradiť prevzatú legislatívu, či už uhorskú alebo česko-slovenskú, čo si nevyhnutne vyžaduje intenzívnu tvorbu terminológie (1940/1941, s. 37). Ako dôvetok k príspevku J. Fundárka redakcia informovala, že Ministerstvo pravosúdia ustanovilo osobitnú komisiu pre právnu terminológiu na čele s dr. Vančom a dr. Mičurom.

2.3. DISKUSIE O TERMÍNOCH

Prvá terminologická diskusia medzi odborníkmi a lingvistami sa na stránkach SR objavila v IV. ročníku a týkala sa používania predložiek *do* a *za* v právnickej terminológii (-tri- 1935/1936, s. 59 – 60, 174 – 177; Fundárek 1935/1936, s. 109 – 111, 253; Michalovič 1935/1936, s. 172 – 173; Derdiak 1935/1936, s. 173 – 174). Podľa J. Fundárka táto *osožná debata* „osvetlila problém s rozličných hľadísk a priniesla bezpečný podklad pre jeho riešenie. Názorne ukázala, že sporné otázky odborného názvoslovia možno riešiť len spoločnou prácou odborníkov a lingvistov“ (Fundárek 1935/1936, s. 253). Následné diskusie, v ktorých sa takisto ukazovali postupy a princípy terminologického ustáľovania, sa zameriavali prevažne na právne termíny. Podľa prispievajúcich boli nevyhovujúce z pojmového alebo jazykového hľadiska, prípadne z oboch. Okrem kratších diskusií (konkrétne o termínoch *účastinárska spoločnosť* vs *účastinná spoločnosť* (-tri- = Petrikovich 1941/1942, s. 218 – 223); *zaplatiť na rad* vs *zaplatiť na príkaz* (1940, s. 30); *správa, správna rada, správny výbor* vs *dozorná rada, dozorný výbor* (1940, s. 95); *dielčí* vs *čiasťkový* (Ormis 1943/1944, s. 173 – 175 a if=Jesenský 1949/1950, s. 320); *duchovné cvičenia* (1941/1942, s. 284 – 285), možno zdôraniť tri, ktoré boli z časového i rozsahového hľadiska dlhšie: 1. diskusia o termínoch *pravota* a *pravotár* v troch číslach v rokoch 1940 – 1943, v ktorých sa k opodstatnenosti týchto termínov vyjadrili dvaja právnici a v krátkosti aj redakcia SR (Petrikovich 1940/1941, s. 89; 1940/1941, s. 186; Ormis 1940/1941, s. 45 – 48); 2. diskusia právnikov a redakcie k termínu *odkaz na porad*

práva vyskytujúcim sa už v *Právnickom terminologickom slovníku* (1921) A. Zátu-
reckého a V. Fajnora (Petrikovich 1941/1942, s. 46 – 48; Ormis 1941/1942, s. 223
– 224; Slávik 1941/1942, s. 224 – 226); 3. opakujúce sa príspevky spochybnujúce
jazykovú správnosť viacslovných pomenovaní či termínov zahŕňajúcich deverbatíva
tvorené sufixom *-ací*, resp. *-cí* (1937/1938, s. 64; 1937/1938, s. 112), pričom najčas-
tejšie sa diskutovalo o neologickom kalku *plniace pero* (Vančo 1940/1941, s. 102 –
104; 1941/1942, s. 190 – 191; Horecký 1950/1951, s. 118 – 121).

2.4. POSTOJ K CUDZÍM SLOVÁM

Pri hodnotení a analýze terminologických jednotiek cudzieho pôvodu mali au-
tori i redakcia poväčšine uvážlivý pragmatický postoj⁷. Ak bol termín zrozumiteľný
a najmä zaužívaný, vyjadrovali sa v mnohých prípadoch za jeho zachovanie. Na
jednej strane sa síce možno stretnúť s vyjadreniami poznačenými duchom 40. rokov:
„Naším heslom nech je: V celej vede, i filozofii, i filozofickom slovníku, taktiež
v terminológiách: právnej, gramatickej, gazdovskej, obchodnej a iných, nech je slo-
venský duch, ktorý sa javí v duchu ľudovej reči“ (Povala 1940/1941, s. 204). Na
druhej strane ten istý autor, filológ a historik, zastával konzervatívny prístup: „Cu-
dzie termíny netreba hneď vyhadzovať a nasilu nahradzovať. Cudzí slová i tak os-
tanú cudzie, a keď sa nájde súci výraz, môže ich vytisnúť. Ale len podarenými slo-
vami treba vytiskať cudzie, nie prenáhleno“ (s. 203). Podobný postoj bol aj k termí-
nu *šmirgel*, *šmirglový papier* – redakcia podporila jeho používanie napriek cudziemu
pôvodu „do toho času, kým neprídeme na dobré slovenské pomenovanie tejto veci“
(1942/1943, s. 30). V hudobnej terminológii sa zas snaha o zavedenie termínov slo-
venského pôvodu podľa J. Kresánka zameriavala len na pojmy, „ktoré aj iné národy
pomenúvajú zo svojich zdrojov. Ostatné cudzieho pôvodu sa podľa všetkého zacho-
vajú“ (1943/1944, s. 12).

Už na prelome 40. a 50. rokov sa menej hovorilo o budúcom nahrádzaní termi-
nologickej výpožičky, vznik slovenského ekvivalentu sa podmieňoval napríklad je-
dine potrebou odborných kruhov (napr. náhrada termínu *syfilída*, ej. 1949/1950,
s. 31), prípadne sa už výslovne odmietal nefunkčný slovenský ekvivalent (napr. *pre-
tvorník* vs *transformátor*, Dujčíková 1952/1953, s. 287).

Naopak, iný postoj bol k nepotrebným terminologickým bohemizmom, najmä
k bohemizmom vytlačajúcim zaužívané slovenské slová či termíny: *obnos* vs *suma*
(1935/1936, s. 27 – 28); *posoun* vs *pozauna* (1935/1936, s. 28); *dial'nica* vs *autostrá-
da* (1938/1939, s. 121); *liehovar* vs *pálenica* (1940/1941, s. 64); *vysvedčenie* vs *sve-
dectvo* (1940/1941, s. 190); *nástenná* vs *stenová maľba* (1941/1942, s. 91); derivač-

⁷ Prirodzene, našli sa aj nie veľmi odborné argumenty zavrhujuce konkrétny termín: „Staré Slo-
venské pohľady niekoľko ráz upozornily na to, že termín *úradné medzítka* je nepekčný maďarizmus,
miesto ktorého máme *úradné orgány*“ (1932/1933, s. 66).

né hniezdo slova *zed'* vs derivačné hniezdo slova *múr* (Frlička 1942/1943, s. 126), *náčinie* vs *riad* (1942/1943, s. 253); *poštovné* vs *poštové* (1942/1943, s. 253 – 254); *pojem* vs *pochop* (1942/1943, s. 303); *smes* vs *miešanina*, *miešanica* (1942/1943, s. 364); *dojčiť'*, *dojča* vs *kojit'*, *kojenec*⁸ (1948/1949, s. 60 – 61); a ďalšie. V takýchto prípadoch autori i redakcia jednoznačne vyzývali dávať prednosť zaužívanému domácejmu termínu.

2.5. TERMINOLOGICKÁ PORADŇA A ROZLIČNOSTI

Viacere texty a analýzy konkrétnych termínov možno označiť za poradenské, niektoré skutočne vznikli ako reakcia na konkrétne otázky čitateľov. Okrem snahy pisateľa nájsť „najpriliehavejší termín“ sa v nich formulovali niektoré princípy ustáľovania terminológie a tiež pokusy o odhaľovanie onomaziologickej stránky jazykových prostriedkov. Treba zdôrazniť, že opakovane sa v týchto poradenských textoch objavovalo konštatovanie, že tvorba terminológie sa má realizovať spoluprácou odborníkov a jazykovedcov a že rozhodnutie prijať nový termín či zachovať starý termín patrí v konečnom dôsledku odborníkom⁹. Z poradenských článkov možno spomenúť analýzy termínov z oblasti železničnej terminológie: *rampa* vs *ochoz* (1946, s. 69); *sklonovník* vs *sklonník* (1946, s. 68); *rejdové osi* vs *podajné osi* (1946, s. 314); *pero* vs *pružnica* (1946, s. 315); *brzdár* vs *brzdič* (1946, s. 317); ako aj z iných terminológií: *hrúbie* vs *hrubina* (1943/1944, s. 287); *muzeálny* vs *múzejný* (Horecký 1952/1953, s. 424 – 425); *rasca*, *kmín* vs *stokláska* (Habovštiak 1952/1953, s. 426); *miesiť* vs *hniest'* (Horecký 1952/1953, s. 424 – 428). V 40. rokoch sa v rubrike *Rozličnosti* najčastejšie objavovala športová terminológia, ktorá v „slovenčine nebola, ba ani podnes ešte nie je ustálená“ (Mazúr 1949/1950, s. 238), napr. *výškar* (1948/1949, s. 316), *skóre* vs *score* (1948/1949, s. 317 – 318); *štrekár* (1948/1949, s. 316 – 317), *knock-out* (1949/1950, s. 31 – 32), *bránka* (1949/1950, s. 319 – 320).

Veľmi podstatným kritériom, na základe ktorého redakcia navrhovala zmenu termínu, bola jeho nesprávna motivácia: namiesto *kusá kol'aj* priezračnejší termín

⁸ Zaujímavá je v tejto súvislosti poznámka socioterminologického charakteru: „Z jazykového materiálu získavame si taký obraz dnešného spisovného úzu, že v jazykových príručkách a u ľudí, ktorí dbajú na ich príkazy, dáva sa prednosť slovu *dojčiť'* (*dojča*), kým v odborných kruhoch lekárskejších a zdravotníckych a podľa nich aj u matiek upotrebuje sa ako termín slovo *kojit'* (*kojenec*). V budúcnosti práve vplyvom odborných kruhov zdravotníckych pri zvýšenej starostlivosti o deti všeobecne sa rozšíri ten výraz, ktorý sa definitívne ustáli ako odborný termín. Nateraz s jazykovedného stanoviska môžeme odporúčať len výrazy *dojčiť'*, *dojča*, lebo sú domáceho pôvodu a námietky proti nim nie sú presvedčivé“ (1948/1949, s. 61).

⁹ „Ale podotýkame, že odborný termín má sa tvoriť dohodou odborníkov s lingvistami. Je otázka, či technikom vyhoví termín *podajné osi*, resp. či zapadá do sústavy názvov“ (1946, s. 314) alebo „i tu nech rozhodne úzus, t. j. či sa v takomto význame [*pružnica*] už používa, prípadne či odborníkom vyhoví“ (s. 315) alebo „ak teda nechcete zostať pri slove *šupátko*, hoci v podobe *šupadlo*, *šupadielko*, *šupal-ko* (podľa ľud. *cedidlo*, *cedilko*), musíte sa poradiť s technikmi a nám oznámiť bližšie okolnosti“ (s. 317).

slepá koľaj (Frlička 1942/1943, s. 125) v železničnej terminológii, *topenár vs inštalatér* (1947/1948, s. 191), *nerez vs nehrdzavejúca oceľ* (Buffa 1952/1953, s. 192), *zdúvadlo vs vzdúvadlo* (Buffa 1952/1953, s. 286 – 287).

V súvislosti s ustaľovaním slovenskej terminológie SR v roku 1951 informovala, že ÚSJ SAVU zastrešuje dvadsaťpäť aktívnych pracovných komisií, z toho osemnásť pre odborné terminológie. Jednou z aktuálnych úloh ústavu bolo pripraviť kartotéku odborných terminológií a začať vydávať terminologický bulletin. Možno skonštatovať, že týmito aktivitami sa vhodne pripravila pôda pre efektívne fungovanie terminologického oddelenia a následný rozmach terminologickej práce.

3. REFLEXIA VÝVOJA SLOVENSKEJ TERMINOLÓGIE PO ROKU 1953

SR už začiatkom 50. rokov nestačila narastajúcim potrebám jazykovednej reflexie zväčšujúcej sa odbornej literatúry v slovenskom jazyku a jej terminológii. Preto si terminologické oddelenie ÚSJ SAVU, ktoré vzniklo v roku 1950, postupne vytvorilo, pôvodne z cyklostylovaného bulletinu *Odborné názvoslovie*, samostatný odborný terminologický časopis s názvom *Slovenské odborné názvoslovie*¹¹, ktorého I. ročník vyšiel v roku 1953 (Marsinová 1954, s. 60 – 61). Neznamená to však, že by sa zo stránok SR vytratili terminologické otázky a témy. V porovnaní s predchádzajúcim obdobím však predstavovali menší podiel.

Terminologické príspevky publikované v SR umožňujú sledovať rozvoj slovenskej terminológie v jednotlivých oblastiach najmä v 50. a 60. rokoch ako aj externé politické a ideologické vplyvy, ktoré spôsobili zmeny v koncepcii tvorby a ustaľovania slovenskej terminológie. Prvú zmenu nastolili závery liblickej a bratislavskej konferencie¹⁰, pričom I. Masár (1968, s. 331) ich vplyv vymedzuje rokmi 1961 – 1966, druhý obrat priniesla smolenická konferencia v závere roka 1966 spolu s reakciou kultúrnej verejnosti na snahy násilného približovania slovenčiny k češtinu. Ako uviedol I. Masár: „Každá z týchto dvoch koncepcií je založená na inom riešení vzťahu medzi češtinou a slovenčinou, resp. na akcentovaní iných stránok tohto vzťahu“ (1968, s. 331). Kým výsledkom prvých dvoch konferencií bolo politicky motivované, direktívne zameranie terminologickej práce na koordináciu českej a slovenskej terminológie¹¹, smolenická konferencia znamenala emancipáciu vývoja slovenčiny a jej terminológie a dištancovanie sa od téz predchádzajúceho obdobia. Začala sa tak „nová etapa, v ktorej sa názvoslovná práca zaraďuje do širších súvis-

¹⁰ Témou liblickej konferencie, ktorá sa konala v decembri 1960, boli aktuálne otázky marxistickej jazykovedy a témou bratislavskej konferencie, ktorá sa konala v apríli 1962, zas vývinové tendencie spisovnej slovenčiny a problémy jazykovej kultúry na Slovensku.

¹¹ I. Masár dokonca napísal, že počas tohto obdobia „prestala sa činnosť [slovenských] terminologických komisií rozvíjať“ (1968, s. 336).

lostí, t. j. chápe sa ako dôležitá zložka jazykovej kultúry“ (1968, s. 340). V nej sa kritériom správnosti konkrétnych terminologických jednotiek stala výhradne slovenčina a jej vlastné potreby a zákonitosti (Ružička 1967, s. 36).

Do roku 1966 sa tieto udalosti reflektovali na stránkach SR najčastejšie v duchu oficiálne presadzovanej línie zblížovania oboch jazykov. V príspevku redakcie SR s názvom *Perspektívy vývoja spisovnej slovenčiny* z roku (1962, s. 257 – 263) sa jednak zdôrazňovalo, že slovenčina v minulosti vo veľkej miere preberala termíny z češtiny a jednak sa konštatovalo, že je česká a slovenská terminológia v mnohých odboroch vedy a techniky „do veľkej miery jednotná“ (1962, s. 258). Navyše sa akcentovalo vzájomné obohacovanie slovnej zásoby a po obnovení spoločného štátu cieľavedomé úsilie tvoriť nové pomenovania „podľa rovnakých slovotvorných a pomenovacích modelov. Táto tendencia sa bude naďalej stupňovať“ (s. 258). Napokon zaznelo obligátne a kategorické odsúdenie umelého oddeľovania a vzdľaťovania slovenčiny od češtiny, označené ako „škodlivé buržoáznonacionalistické a puristické snahy“ (s. 258).

V správe o zborníku z bratislavskej konferencie, ktorý vyšiel ako 7. zväzok Jazykovedných štúdií, G. Horák (1963, s. 303 – 309) takisto uviedol, že sa slovenčina v rámci vývoja svojej terminológie „vždy v hojnej miere opierala o najbližší jazyk – češtinu a preberala z nej“ (s. 307) a že bude potrebné dbať, „aby sa termíny v slovenčine a češtine zbytočne neodlišovali. To zaručí úzka spolupráca našich jazykovedcov, ale aj odborníkov v príslušnom okruhu“ (s. 307). Okrem toho sa v tejto správe objavil aj na danú dobu značne odvážny citát z vystúpenia E. Paulinyho (1963, s. 305): „Zdá sa mi, ako by sa niekedy ten fakt, že sa nejaký slovenský termín líši od českého, posudzoval ako veľmi vážna chyba. Domnievam sa, že stabilita Československej socialistickej republiky a dobré súžitie Čechov a Slovákov nezávisí od toho, že sa v nejakom odbore nejaký počet odborných termínov odlišuje v slovenčine od češtiny.“

V roku 1969 však už J. Ružička v prehľadovom texte o vývoji slovenského jazyka konštatoval, že „od začiatku nášho obdobia podnes sa odborné názvoslovie rozvíja v podstate súladne so štruktúrnymi zákonitosťami slovenčiny, v čom treba vidieť kvalitatívne zlepšovanie odborného slovníka“ (1969, s. 73). Sumarizoval dôsledky liblickej konferencie (zámerná koordinácia terminológie oboch jazykov, ustanovenie celoštátnej koordinačnej komisie terminologickej pri Prezídium ČSAV, preorganizovanie časopisu *Slovenské odborné názvoslovie* na celoštátny *Československý terminologický časopis*), no zároveň zdôraznil, že „táto unifikačná orientácia sa čoskoro ukázala ako neplodná, takže dnes sa terminológia zasa tvorí a opatruje z hľadiska zákonitostí slovenčiny a potrieb slovenskej praxe“ (s. 73).

O rok neskôr J. Ružička v texte o vývine odborného štýlu (1970, s. 12 – 16) v skratke načrtnol vývoj slovenskej terminológie od začiatku 20. storočia vrátane

zmienky o pokusoch vybudovať slovenské názvoslovie na konci 19. storočia a o zbieraní ľudovej terminológie zo zdravotvedy, botaniky, baníctva a viacerých remesiel. Práve čerpanie z ľudovej terminológie označil J. Ružička za „istú osobitosť slovenskej terminológie vo vzťahu k vtedajšej českej terminológii“ (s. 12), rovnako ako v odlišnosti právnych poriadkov v jednotlivých častiach monarchie. Otvorene sa zmienil o negatívnom vplyve češtiny na slovenskú terminológiu v medzivojnovom období, najmä „v ustálených oblastiach a oddávna pestovaných odboroch (právo, botanika, jazykoveda)“, ktorý spôsobil jej značné rozkolísanie. Snaha o zjednocovanie s českou terminológiou mala podľa jeho slov často za následok „narúšanie hláskoslovných a slovníkových zákonitostí slovenčiny“ (s. 13).

Aj J. Kačala spomenul v správe *Konferencia o spisovnej slovenčine v r. 1918 – 1968* (1969, s. 177 – 182) nadmerné preberanie českých termínov po roku 1918, pričom uviedol, že pričinením generácie mladých slovenských odborníkov (O. Ferrianc, J. Martinka, J. Ledényi-Ladziansky, I. Karvaš a i.) sa „čechizujúce tendencie pribrzdili“ (s. 180). Autor z diskusií okrem iného zaznamenal slová J. Horeckého, podľa ktorého „teória zblížovania nebrala do úvahy to, že slovenčina a čeština sú dosť odlišné štruktúry: slovenská terminológia je mladšia, česká zasa staršia. Takéto dve štruktúry sa nedajú zblížovať“ (s. 182).

Po roku 1989 sa k otázke vývoja slovenskej terminológie v medzivojnovom období a v 60. rokoch 20. storočia vyjadril aj F. Kočiš v texte *Slovenčina na križovatke európskych dejín* (1994, s. 321 – 328). Konštatoval, že v 30. aj 60. rokoch „slovenčina utrpela tým, že bol retardovaný rozvoj domácej odbornej terminológie, že v 70. – 80. rokoch bol striktný zákaz poukazovať na bohemizmy, používané v spisovnej slovenčine najmä v slovnej zásobe, ale čiastočne aj v gramatickej stavbe“, čoho dôsledkom bolo, „že sa vo veľkej miere narušilo slovenské jazykové vedomie u inteligencie, osobitne technickej“ (s. 327).

3.1. MAPOVANIE PRÁCE TERMINOLOGICKÉHO ODDELENIA A SLOVENSKEJ TERMINOLOGICKÉ ČASOPISY

Ako podotkol J. Ružička, rozvoj vysokých škôl a výskumných ústavov SAV po druhej svetovej vojne mal za následok rozvoj odbornej tlače – a teda i vedeckého slovníka a syntaxe (Ružička 1969, s. 65 – 76), čo si nevyhnutne vyžadovalo koordináciu tvorby vznikajúcich terminológií. Počiatky systematickej a cieľavedomej terminologickej práce na Slovensku situoval Š. Peciar do roku 1949, „keď časopis *Slovo a tvar* od 1. čísla III. ročníka v prílohe *Technický jazyk* začal uverejňovať príspevky o technickej terminológii“ (Peciar 1975, s. 182). Toto datovanie precizoval J. Horecký v sumárnom príspevku *Pätnásť rokov slovenskej terminológie* (1960, s. 254 – 270), v ktorom načrtnul ustáľovanie právnej terminológie v rámci činnosti Komisie pre právnu terminológiu pri Povereníctve spravodlivosti krátko po druhej

svetovej vojne a od roku 1948 ustalovanie chemicko-technologickej, lesníckej a technickej terminológie. Od roku 1950 zastrešil fungovanie a vznik terminologických komisií Ústav slovenského jazyka SAVU. Vďaka ich premyslenej organizácii a takisto jazykovednému výskumu odbornej lexiky a vypracovaniu teoretických princípov tvorby¹² a ustalovania terminológie mohol J. Ružička na konci 60. rokov napísať, že „aj v odbornej terminológii badať kvantitatívny rast a súčasne aj kvalitatívne zlepšovanie“ (Ružička 1969, s. 65 – 76).

Trojčlenné terminologické oddelenie v zložení Ján Horecký, Ferdinand Buffa a Viera Dujčíková sa aktívne zúčastňovalo na činnosti týchto terminologických komisií, ktoré postupne vypracovali vyše 30 terminologických slovníkov z rozličných vedných a technických odborov. Na základe týchto výsledkov mohol Š. Peciar v roku 1971 konštatovať, že „dnes máme v podstate dobudovanú slovenskú terminológiu“ (Peciar 1971, s. 67). Na terminologickej práci v 40 komisiách¹³ sa zúčastňovalo celkovo približne 200 odborníkov, ktorí sa stali dobrými propagátormi nového názvoslovnia vo svojich odborných prácach a učebniciach (Horák 1960, s. 335; Masár 1968, s. 336). Pracovníci oddelenia okrem toho prekladali rozličné úradné predpisy z češtiny, recenzovali učebnice pre Slovenské pedagogické nakladateľstvo, spolupracovali s Úradom pre normalizáciu na ustalovaní slovenských termínov v názvoslovných normách a pri revízii slovenského textu v ostatných normách (Mašková 1954, s. 268).

G. Horák vo vyššie spomenutej správe sumarizoval terminologickú prácu v po vojnovom období slovami, že sa jednak revidovali staré termíny¹⁴ a jednak sa utvárali nové. „Pritom sa za dobrý odborný termín pokladal výraz, ktorý 1. vyhovoval vnútorným zákonitostiam spisovnej slovenčiny (*ústrojnosť* a *orientácia na živé slovo*tvorné typy), ďalej sa uplatňovalo 2. *kritérium významovej priezračnosti* a 3. *kritérium nosnosti termínu*“ (Horák 1963, s. 307). Zároveň upozornil, že aj v budúcnosti bude potrebné niektoré termíny vymeniť z dôvodu prehodnotenia pojmov či vecného spresnenia ich jazykového stvárnenia. Podľa J. Horeckého (1954, s. 241 – 244) sa k týmto pravidlám oddelenie prepracovalo postupne. Spočiatku bola jeho práca živelná, no „v neustálom hľadaní správnych názvov (spravidla na priame podnety z radov odborníkov) pomaly sa črtali jasnejšie obrysy ucelenejšej sústavy základných zásad“ (s. 242).

Členovia terminologického oddelenia sa snažili šíriť osvetu o nových termínoch v príslušných odborných novinách a časopisoch a tiež prostredníctvom rozhla-

¹² Dobrý prehľad o teoretických výskumoch oddelenia poskytuje Horeckého príspevok *Päťnásť rokov slovenskej terminológie* (1960, s. 254 – 270).

¹³ Tieto zahŕňali rozmanité oblasti, napr. analytickú geometriu, anatómiu, botaniku, ekonomiku, historickú architektúru, jedlá, lietadlá, maliarstvo, národohospodársku evidenciu, politickú ekonómiu, zememeračstvo a i.

¹⁴ Ako uviedol J. Horecký, „aj staré termíny treba nahradiť novými, systémovými, ak sú na prekážku správneho porozumenia veci alebo potrebného rozlíšenia“ (1954, s. 243).

su. Výsledky svojho teoretického výskumu najskôr publikovali v časopise *Slovo a tvar* (III. a IV. ročník), no od roku 1953 v opakovane spomenutom *Slovenskom odbornom názvosloví*. Tento časopis bol prístupný širokej verejnosti a zámerom jeho redakcie bolo dať každému, najmä príslušným odborníkom, možnosť diskutovať, upravovať a dopĺňať zverejnené terminologické súpisy pred ich definitívnym schválením a publikovaním v terminologických slovníkoch. Ako uviedla M. Marsinová (1954, s. 60), „komisie počítajú so spoluprácou zvonku, nezasahujúc do terminológie do posledných dôsledkov autoritatívne, ale ponechávajú synonymá tam, kde úzus nie je ustálený“. Navyše, pre mnohé komisie, ktoré nezverejnili svoju prácu v podobe samostatných terminologických slovníkov, bolo *Slovenské odborné názvoslovie* jedinou formou publikovania výsledku ich práce (Horecký 1962, s. 185).

Ako sme už uviedli, na základe záverov liblickej a bratislavskej konferencie došlo k prvej zmene koncepcie ustaľovania slovenskej terminológie, ktorá zásadne ovplyvnila aj publikačné možnosti terminologického oddelenia. Po desiatich ročníkoch *Slovenské odborné názvoslovie* „zmenilo svoj charakter, stalo sa orgánom Československej ústrednej terminologickej komisie“ (Horecký 1962, s. 185) a dostalo názov *Československý terminologický časopis*^[2], ktorý zdedil aj redakciu svojho predchodcu na čele s J. Horeckým, jeho sídlo v Bratislave i Vydavateľstvo SAV. Nový dvojmesačník sa zameriaval predovšetkým na výskum vzťahov medzi českou a slovenskou terminológiou, no vyšlo v ňom aj viacero závažných teoretických terminologických štúdií českých i slovenských autorov.

Aj druhá zmena koncepcie ustaľovania slovenskej terminológie zasiahla do publikačnej stratégie. Zanikol *Československý terminologický časopis* a od januára 1967 ho nahradil populárnovedný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu *Kultúra slova*, a preto prebral aj značnú časť jeho úloh: starať sa o rozvoj slovenskej terminológie, upravovať jej vývin, aby „vyhovovala požiadavke spisovnosti podľa zásady *ústrojnosti*, rozvíjania slovenčiny podľa vlastných vnútorných zákonitostí, splňajúc pritom aj požiadavku *funkčnosti* a *ustálenosti*“ (Uhlár 1969, s. 309).

3.2. KOORDINÁCIA SLOVENSKEJ A ČESKEJ TERMINOLÓGIE

K rozvoju slovenskej terminológie a osobitne k jej koordinácii s českým názvoslovím prispelo v prvých rokoch po druhej svetovej vojne vydávanie slovenského znenia *Zbierky zákonov*, česko-slovenských názvoslovných noriem i dôležitých služobných predpisov vojenských, železničných a spojových (Horecký 1960, s. 254 – 270). O snahách harmonizovať a zjednocovať slovenskú a českú terminológiu informovali rôzni autori aj na stránkach SR.

V roku 1954 bola v SR publikovaná krátka správa Z. Hlaváčkovej (1954, s. 268) o porade členov terminologických oddelení ÚSJ SAV a Ústavu pro jazyk český ČSAV v Prahe, na ktorej sa 17. a 18. júna 1954 zúčastnili aj zástupcovia Ústa-

vu ruského jazyka, literatúry a dejín Sovietskeho zväzu. Zo stretnutia vyplynulo uznesenie, v ktorom sa vymedzili nasledujúce ciele: „1. koordinovať prácu pri vytváraní a normalizovaní českého a slovenského odborného názvoslovia, 2. raz mesačne sa vzájomne informovať o všetkých dôležitých poradách, najmä podávať súhrnné zprávy o činnosti v terminologických komisiách a o riešení aktuálnych otázok, 3. uverejňovať články o slovenskom odbornom názvosloví v českej tlači a podobne o českom názvosloví v slovenských časopisoch, 4. usporadúvať pravidelné pracovné porady“ (s. 268).

Ďalšie informácie o spoločnom postupe ustáľovania terminológie v oboch jazykoch sa v SR objavili až v 60. rokoch – v prvom rade v správe o liblickej konferencii, ktorej dominovala Běličova kritika slovenského ustáľovania terminológie (Horecký 1961, s. 173), a v správe o bratislavskej konferencii, v rámci ktorej zaznelo odporúčanie „podporovať zblížovacie tendencie (tam, kde to pripúšťa jazykový systém obidvoch jazykov) a odmietlo sa umelé odd’al’ovanie češtiny a slovenčiny napr. v novotvorenej odbornej terminológii“ (Blanár 1962, s. 365).

Po liblickej konferencii bola zriadená Československá ústredná terminologická komisia so sekretariátom pri Ústave pro jazyk český v Prahe a pri vtedajšom ÚSJ v Bratislave, ktorý viedol vedecký tajomník komisie J. Horecký. Jej prvé stretnutie sa konalo v Prahe 26. januára 1962. Predseda Československej ústrednej terminologickej komisie J. Bělič na ňom zdôraznil najmä tézu, že novoutváraná česká a slovenská terminológia sa nemajú zbytočne odchyľovať. J. Horecký na „příkladoch z terminologie rozličných odborov ukázal zhody a rozdiely v jednotlivých typoch termínov a vyzdvihol zásadu, že české a slovenské názvy sa musia zhodovať predovšetkým v motivácii – majú sa tvoriť na základe totožných motivačných prvkov“, no nie za cenu porušovania hláskoslovných, slovotvorných, lexikálnych a sémantických zákonitostí češtiny a slovenčiny (Horecký 1962, s. 369). Okrem prvého pražského sa konali ešte dve stretnutia – v decembri 1962 v Bratislave a v decembri 1963 v Prahe. I. Masár v súvislosti s touto komisiou decentne poznamenal, že „činnost Česko-slovenskej ústrednej terminologickej komisie nepodarilo sa rozvinúť naplno, hoci jej program a ciele boli pozoruhodné“ (1968, s. 332). Deklaratívny charakter samotnej existencie tejto komisie potvrdzujú i slová J. Horeckého z roku 1990, ktorý sa o nej vyjadril ako o „mrtvonarodenej ústrednej komisii pre terminologii“ (s. 261).

K otázke nefunkčnosti centrálnej koordinácie terminologickej práce v oboch jazykoch možno v SR nájsť aj pohľad Š. Peciara. Príčiny *stroskotania* tejto práce videl „v kultúrno-politickej atmosfére päťdesiatych a šesťdesiatych rokov, najmä v tom, že problémy vzťahov medzi českým a slovenským národom neboli do dôsledkov doriešené na zásadách marxizmu-leninizmu“ (Peciar 1971, s. 212). Presnejšie podľa neho išlo o „chyby v národnostnej politike“, ako bolo porušovanie *Košického vládneho programu*, pomalé vyrovnávanie ekonomických rozdielov medzi

Slovenskom a Českom, postupné obmedzovanie právomoci slovenských národných orgánov a snahy obmedzovať aj vrcholné národné vedecké a kultúrne inštitúcie. Ako uviedol Š. Peciar, to všetko vzbudzovalo „podozrenie, že aj v socialistickom Československu sa na českej strane zblížovaním češtiny a slovenčiny rozumie postupná asimilácia a neskorší zánik slovenského jazyka“ (s. 213).

Koordinácia terminológií v oboch jazykoch sa napriek nečinnosti ústrednej komisie uskutočňovala. I. Masár zaznamenal (1968, s. 334), že sa niektorým vedným odborom v tomto smere venovala pomerne sústavná pozornosť, pričom najsystematickejšie sa skúmala právna terminológia. V niektorých prípadoch sa dokonca ako východisko koordinácie odporúčala slovenská terminológia (napr. slovenské odevnícke názvoslovie). Koordinovaná terminologická práca v oboch jazykoch sa realizovala predovšetkým prípravou slovenských názvov do česko-slovenských názvoslovných noriem a redakčnými prácami na príprave terminologických slovníkov (Horecký 1966, s. 177). Ďalšie informácie o koordinačných terminologických aktivitách sa objavovali výročných správach (pozri v časti 3.4.).

3.3. ŠTÚDIE O TEÓRII A VÝVOJI SLOVENSKEJ TERMINOLÓGIE

Z necelej päťdesiatky štúdií s terminologickou tematikou vydaných v SR v rokoch 1954 – 2022 chceme v tejto podkapitole prezentovať šírku teoretického záberu i odborov. Niekoľko príspevkov upriamilo pozornosť na dielo osobností, ktoré prispeli k vývoju slovenskej terminológie ako takej, prípadne k rozvíjaniu niektorej špecifickej terminológie.

Prínos M. Godru k vývoju slovenskej terminológie sa na stránkach SR objavuje prostredníctvom informácie o zborníku s príspevkom M. Dudka (porov. recenziu M. Smatanu o tomto zborníku 1998, s. 183 – 192) a zároveň prostredníctvom Dudkovej štúdie *K dvojtému výročiu narodenia jazykovedca Michala Godru* (2001, s. 5 – 14). Podľa M. Dudka Godrova terminologická koncepcia „predstavuje jeden z najvypracovanejších názvoslovných systémov v slovenčine v druhej polovici 19. storočia“ (Smatana 1998, s. 190). K. Habovštiaková sa vo svojej štúdií o slovnej zásobe štúrovčiny (1993, s. 207 – 216) venovala aj pohľadu L. Štúra na cudzie slová v terminológii. Z výpožičiek najviac podporoval používanie termínov prevzatých z latinčiny a gréčtiny, ktoré „sú v štúrovčine početné“ (s. 210). Autorka s odvolaním sa na J. Horeckého navyše zdôraznila, že práve preberanie internacionalizmov predstavovalo prijateľnejšiu alternatívu voči nadmernému preberaniu z češtiny. V. Dujčíková svoju analýzu zamerala špecificky na *Štúrovu gramatickú terminológiu* (1956, s. 232 – 237) v *Nauke reči slovenskej* a porovnávala ju s terminológiou Štúrových predchodcov. Popri osobnosti jazykovedca H. Barteka pripomenul S. Ondrejovič (2001, s. 65 – 90) význam terminologického diela J. Ledényiho-Ladzianskeho z oblasti anatómie. V druhom príspevku S. Ondrejoviča zameranom na lekársku terminoló-

giu, ktorý napísal v spoluautorstve so Š. Švagrovským (2003, s. 193 – 206), sú chronologicky prezentované až štyri osobnosti, ktoré zasiahli do vývoja slovenskej lekárskej, ale aj farmaceutickej terminológie – V. Šrobár, A. Polákovič, P. Halaša a J. Ledényi-Ladziansky. Do tretice sa anatomicou terminológiou zaoberal I. E. Kutlík, ktorý svoju štúdiu (1995, s. 32 – 49) zamerl socioterminologicky – ako slovenská lekárska verejnosť s odstupom viac než polstoročia prijala Ledényiho-Ladzianskeho nomenklatúru a zisťoval, ktoré jeho termíny sa vžili. V príspevkoch K. Palkoviča možno nájsť stručnejšie zmienky o zástoji M. Čulena pri tvorbe matematickej terminológie, z ktorej časť sa používa dodnes (1993, s. 286 – 289), o diele J. I. Simončiča (1995, s. 172 – 173) rozvíjajúcom staršiu slovenskú numizmatickú terminológiu, a o príspevku A. Kmeťa k botanickej terminológii (1995, s. 221 – 225).

Vo viacerých štúdiách sa analyzovala právna terminológia v predpisovnom období, z nich sa bližšie zmienime o štyroch. Cenný je príspevok G. Valkovičovej (1981, s. 28 – 35) o kľúčovom úsilí S. Czambela kodifikovať slovenskú právnu terminológiu v rámci svojej takmer 30-ročnej práce ako oficiálneho prekladateľa *Sbierky krajských zákonov*. V dvoch častiach bola publikovaná štúdia E. Krasnovskej o administratívno-právnej terminológii v predbernolákovskej slovenčine na konci 18. storočia (1985, s. 340 – 351, 1987, s. 138 – 148). Autorka poukázala na kontinuitu administratívno-právnej terminológie od čias Veľkej Moravy, pre ktorú bolo v predbernolákovskej slovenčine charakteristické používanie synonym, čo vyplývalo jednak zo súdobého štýlu vyjadrovania a jednak to bol prostriedok objasňovania významu.

P. Gergel (2017, s. 249 – 255) sa vo svojom príspevku o slovenskej právnej terminológii v trnavských meštianskych závetoch prvej polovice 19. storočia zamerl na medzijazykové interferencie a tiež na otázku terminologizácie slov všeobecnej zásoby. Po preskúmaní vzorky 100 trnavských meštianskych závetov napísal, že možno „konštatovať svojbytnosť a vo veľkej miere pôvodnosť slovenskej právnej terminológie“ (s. 254). Na základe porovnania s publikáciou *Právo a slovenčina v dejinách* od R. Kuchara (1998) dospel k záveru, že používanie synonym v právnej terminológii bolo regionálne obmedzené, a preto označil regionalizáciu terminológie za jeden zo základných znakov formovania právnej terminológie.

Zo štyroch príspevkov s tematikou botanického názvoslovia sú dva z pera F. Buffu a týkajú sa jeho ustaloovania a revidovania. V prvom z nich (1954, s. 244 – 248) F. Buffa predstavil a charakterizoval prvú oficiálnu botanickú nomenklatúru, ktorú vypracovala Komisia pre botanickú terminológiu pri Ústave slovenského jazyka SAV pod vedením a za hlavnej spolupráce prof. Nováckeho podľa Dostálovho diela *Květena ČSR*. O tridsať rokov neskôr, znovu v pozícii jazykového poradcu, informoval o ďalšej revízii (1987, s. 16 – 22) a doplnení slovenského botanického názvoslovia o mená cudzokrajných rastlín, ktorých ekvivalenty majú internacionál-

ny ráz. F. Buffa poukázal na uskutočnené zmeny a ich dôvody. Botanickú nomenklatúru analyzovala aj M. Majtánová v tzv. *Gemerskom receptári* (1977, s. 208 – 213), v ktorom sa vyskytuje vyše 100 názvov rastlín v staršej češtine i v slovenčine používaných vo vtedajšom lekárstve, zverolekárstve a pri magických praktikách. O dva roky neskôr prezentovala úzko zameranú štúdiu na využitie adjektíva *turecký* v starších botanických názvoch (1979, s. 82 – 87), čo malo paralely aj v iných jazykoch v stredoeurópskom priestore.

V rámci špecifických štúdií o rôznych jazykovedných javoch, ktoré boli publikované v SR, sa objavilo mnoho pojmových i jazykovedných analýz jednotlivých jazykovedných termínov. Tu spomenieme len dva výsostne terminologické príspevky, ktorých autori predložili návrh sústavy úzko vymedzenej skupiny termínov – J. Pavlovič (1989, s. 334 – 342) hodnotil adekvátnosť používania termínov z oblasti negácie v jazyku. Á. Král' zas (1968, s. 271 – 280) navrhol fonetickú systematiku slovenských samohlások a dvojhlások aj na základe výsledkov experimentálneho fonetického výskumu slovenskej výslovnosti.

Predmetom záujmu prispievateľov bola aj terminológia v predpisovnom období. J. Doruľa (1973, s. 349 – 356) skúmal terminologizáciu i determinologizáciu slov *špán – kňahňa (kňahyňa)*. K. Palkovič sa zamerl na rukopis „banickej knižky“ zo 17. – 18. storočia (1977, s. 274 – 280); M. Marsinová (1978, s. 77 – 81) analyzovala technický termín *kalit'*, ktorý zachytáva už Bernolákov *Slovár*. E. Tvrdoň (1978, s. 81 – 87) preskúmal prvý Palkovičov slovníček z roku 1800 a v ňom terminologickú časť obsahujúcu názvy rastlín, liekov a chorôb. V. Blanár (1983, s. 321 – 330) sa v štúdiu o vývine slovenskej slovnej zásoby v predkodifikačnom období dotkol aj otázky pôvodu mnohých termínov z botaniky, zoológie, farmácie či jazykovedy. P. Žigo (1999, s. 142 – 150) sa venoval mäsiarskej slovnej zásobe v predpisovnom období a A. Osadská (2003, s. 288 – 295) analyzovala banskú terminológiu väčšinou nemeckého pôvodu, ktorá sa vyskytuje v zbierke modlitieb z 18. storočia a v priloženom slovníčku.

Z oblasti nárečovej terminológie publikoval v SR predovšetkým J. R. Nižnanský, ktorý definoval terminológiu v nárečovej slovnej zásobe ako „názvoslovie prírodných reálií, rodinných vzťahov, špeciálnejších poľnohospodárskych odvetví, staršej priemyselnej výroby – výroby remeselníckeho i domáceho typu a viacerých záujmových činností či doplnkových zamestnaní, ktorým sa venovali, príp. ešte venujú isté skupiny ľudí alebo jednotlivci“ (1984, s. 84 – 91). V štúdiu *Terminologická vrstva lexiky v slovníku slovenských nárečí* (1984, s. 84 – 91) túto vrstvu charakterizoval z hľadiska geografického výskytu, pôvodu či syntaktického tvorenia. Podnetná je tiež jeho štúdia o interferencii spisovných a nárečových termínov vo včelárstve (1989, s. 9 – 18), založená na terénnom výskume. Osobitne sa J. R. Nižnanský venoval aj nárečovej terminológii z oblasti vinohradníctva (1982, s. 23 – 32 a 1990,

s. 285 – 295), ktoré si „zasluhuje pozornosť pre starú a detailne rozvitú nárečovú (ľudovú) terminológiu, v ktorej sa odráža tvorivá účasť dialektov všetkých troch nárečových makrooblastí“ (1982, s. 23). V štúdiu *Oselník a jeho názvy v slovenských nárečiach* zdôraznil jej autor A. Habovštiak jednotnosť poľnohospodárskej terminológie v slovenských nárečiach: „Tieto z geografického hľadiska nediferencované slová patria zvyčajne do starej vrstvy a sú často známe aj v ostatných slovanských jazykoch“ (1972, s. 49).

Osobitnú skupinu teoretických príspevkov predstavujú analýzy afixov a afixoidov, najmä s ohľadom na ich významovú diferenciaciu a často špecializáciu v rôznych odborných disciplínach. V. Dujčíková skúmala opodstatnenosť prípon *-izovať* a *-izácia* v slovenčine a ich nahrádzanie domácimi príponami *-ovať* a *-ovanie* (1954, s. 252 – 255). J. Horecký (1962, s. 30 – 37) spresňoval špecializáciu prefixoidov *pol-* a *polo-* v zložených slovách. Š. Peciar sa venoval tvoreniu a kvantite činiteľských mien na *-tel'/-itel'* (1967, s. 204 – 210). K. Buzássyová predstavila analýzu konkurenčných slovotvorných typov s formantmi *-(iz)ácia*, *-(ova)nie* (1983, s. 268 – 277) s ohľadom na ich potenciálnu slovotvornú synonymiu, sémantickú aj štylistickú diferenciaciu a obdobnú štúdiu zacielenú na formanty *-ita* a *-ost'* (1986, s. 142 – 152).

J. Horecký (1954, s. 248 – 251) pri analýze slovenských názvov hoblíkov konštatoval značnú nejednotnosť v tvorbe jednoslovných derivátov príponami *-ník*, *-ač' / -ič*, *-ík*, *-(ov)ák*, *-ár* a tiež skúmal kolokabilitu izolexémických adjektív *dvojdielny* a *dvojdielový*, najmä v odevníctve a botanickej morfológii (1962, s. 317 – 318). M. Ivanová-Šalingová sa zamerala na jeden typ lexikálnych rozdielov v slovenčine a češtine (1973, s. 143 – 150) vo využití spodstatnených trpných prídavných slov pri pomenovaní športových a telovýchovných hier a tiež v oblasti poľovníctva a rybárstva. Obdobnou tematikou sa zaoberal aj I. Masár (1977, s. 171 – 176) v štúdiu *Názvy typu podbíjaná v spisovnej slovenčine*.

Zásadnými metodologickými otázkami sa zaoberal J. Horecký v texte *Miesto odbornej terminológie v slovnej zásobe* (1955, s. 9 – 13), konkrétne vzťahmi medzi odbornými termínmi a slovami bežnej slovnej zásoby. Upozornil tiež na proces terminologizácie na základe metafory a aj na prenos výrazov naprieč odvetvami. Problematike sémantickej neologizácie v terminológii práve pomocou metafory a metonymie sa na teoretickej rovine rozsiahlejšie venovala D. Oroszová v dvoch štúdiách (1988, s. 12 – 18 a 1988, s. 211 – 216). Otázka medziodborovej homonymie na báze metonymie sa objavila aj v štúdiu J. Dolníka (1987, s. 92 – 101), konkrétne pri „objasňovaní logicko-sémantickej podstaty medzisyntémovej polysémie a homonymie“ (s. 98).

Napokon spomeňme kvalitatívno-quantitatívnu analýzu J. Findru (1980, s. 257 – 268) zameranú pragmalingvisticky, v ktorej figurovala terminológia ako jeden z faktorov všeobecnej zrozumiteľnosti náučného textu. Analýza preukázala mož-

nosť regulovania pojmovej a terminologickej nasýtenosti textu a následne zvýšenia jeho zrozumiteľnosti, čo má implikácie pre koncipovanie vedecko-náučných a populárno-náučných prejavov.

K prehĺbeniu poznania súčasnej terminológie a odborného jazyka prispeli autorky niekoľkých štúdií na báze empirického materiálu. Dve z nich sú zamerané na špecifickú problematiku profesionalizmov. J. Klincková (1990, s. 327 – 334) sa pokúsila o vymedzenie profesionalizmov ako špecifickej vrstvy slovnej zásoby na materiáli získanom výskumom ústnej komunikácie v klinickej medicíne a napokon ich označila „za štylistický variant terminologických pomenovaní“ (1990, s. 333). O tridsať rokov neskôr na ňu nadviazal autorský kolektív O. Orgoňová, A. Bohunická a J. Beňová svojou rozsiahlou štúdiou (2020, s. 28 – 41), ktorou posunul teoretické poznatky o profesionalizmoch na báze značného empirického materiálu z viacerých odborov, činností či umenia. Autorky upozornili, že jestvujú nevedecké profesie (remeslá či služby – komerčné, propagačné atď.), v ktorých profesionalizmy nemajú nijaký vedecký náprotivok, pričom zdôraznili, že v prípade existencie dvojice termín – profesionalizmus môže byť ich vzťah oveľa komplikovanejší.

M. Koncová (1998, s. 75 – 79) priniesla svojím výskumom názvov miešaných alkoholických a nealkoholických nápojov nové poznatky o dynamike tohto názvoslovía a o špecifickosti jeho tvorby a motivácie. Ešte hlbšie sa problematike motivácie venovala M. Kováčová (2012, s. 275 – 295) v kontrastívnej analýze slovenských a nemeckých termínov z oblasti historickej architektúry a identifikovala dominujúce motivačné typy a motívy.

Deskripcia a analýza aktuálne sa tvoriacej terminológie bola predmetom štúdie A. Ďuricovej (2020, s. 324 – 337), ktorá excerpovala autentické texty a prehovory z rôznych médií súvisiace s pandémiou nového koronavírusu, pričom konštatovala, že „nové termíny a lexikálne jednotky prešli v mimoriadne krátkom čase procesom vzniku a ustáľovania, internacionalizácie, terminologizácie i determinologizácie a prenikania z odbornej sféry do populárno-náučnej a do bežného jazyka“ (2020, s. 333).

Okrajovo, hoci zásadne sa terminologickej oblasti dotkla aj K. Buzássyová pri svojom výskume procesu internacionalizácie (1998, s. 131 – 143), ktorý zahŕňal porovnanie poľštiny, slovenčiny a češtiny v otázke prijímania internacionalizmov a tiež jazykovedné postoje k tomuto preberaniu. Konštatovala značnú podobnosť najmä medzi slovenčinou a češtinou a zároveň identifikovala aj rozdiely vyplývajúce „z rozdielnych kultúrnych tradícií, z dlho existujúcich rozdielnych právnych systémov“ (s. 135). A najmä z terminologického hľadiska fakt, že „v terminológiách viacerých odborov existujú časti svedčiacie o tom, že v slovenčine je výraznejšia tendencia prebrať internacionálny termín (ako jediný) než v češtine“ (s. 135). V otázke jazykovedných postojov K. Buzássyová pripomenula, že „na Slovensku z dôvo-

dov potreby delimitovať dva blízko príbuzné jazyky bol vždy väčším problémom vzťah k bohemizmom než k prevzatiam z iných jazykov“ (s. 141).

3.4. DISKUSIE, RECENZIE, ROZLIČNOSTI A SPRÁVY

Napriek faktu, že ťažisko publikovania terminologických tém sa presunulo do iných časopisov, diskusné príspevky sa oproti počiatkom SR rozrástli. Rozoberali sa v nich aktuálne chýbajúce ekvivalenty ruských termínov *človekočas*, *mašinome-siac* (Dujčíková 1954, s. 258 – 259), lingvistické termíny (Dvonč 1957, s. 122 – 124; Dvončová 1968, s. 307 – 310; Kočiš 1996, s. 155 – 159), aktuálne i historické administratívno-právne termíny (Ratkoš 1980, s. 44 – 47; Uhlár 1972, s. 296 – 304), názvy archeologických kultúr (Ripka 1980, s. 44 – 47), motivácia termínov úpravníctva (Pícha 1989, s. 224 – 229) či terminologizácia slov *kraj* a *krajina* (Pícha 1989, s. 109 – 113 a Uhlár 1990, s. 34 – 38). Za zmienku stoja dve rozsiahlejšie diskusie:

1. V dvojročnej diskusii sa vyjadrovali traja autori k navrhovaným termínom *slovákum* – *slovenikum* ako sumárne označenie pre slovenské kultúrne objekty (Horecký 1955, s. 192; Dvonč – Horecký 1955, s. 368 – 371; Kotulič 1957, s. 366 – 367). Preskúmali sa oba z hľadiska ich presnosti, jednoznačnosti, systémovosti, nosnosti i zaradenie do deklinačného systému. Napokon z nej víťazne vzišiel tretí termín – *slovacikum* – ktorý sa používa dodnes.

2. Diskusia k športovému termínu *nohejbal* (Ondrejovič 1975, s. 107 – 108; Kočiš 1975, s. 239 – 240; Štefánik 1990, s. 39 – 41) vznikla ako reakcia na výzvu I. Masára v novinách *Večerník* v rubrike *Slovenčina na každý deň*, aby čitatelia navrhli iné pomenovanie tohto športu. S. Ondrejovič aj napriek nesystémovému pôvodu a slangovému charakteru termín schvaľoval, kým F. Kočiš navrhoval dvojslovný ekvivalent *nožný volejbal*. O pätnásť rokov neskôr J. Štefánik pôvodný termín *nohejbal* navrhol prijať do spisovnej slovnej zásoby, pričom tlmočil predovšetkým názor mnohých nohejbalistov a trénerov. V tejto podobe sa názov športu napokon ustálil a zaradil aj do kodifikačného *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* (2003).

Sporadicky v SR vychádzali správy a recenzie o terminografických a terminologických dielach, vrátane posudkov odborných publikácií po stránke terminologickej. Z nich by sme chceli vyzdvihnúť štyri texty z rubriky *Správy a posudky*, ktoré vyšli v 60. rokoch a ktoré priniesli informácie o zásadných terminografických dielach: I. Masár (1963, s. 121 – 124) posudzoval publikáciu Komisie pre lekársku terminológiu pri ÚSJ SAV *Anatomické názvoslovie* (1962) a tiež encyklopedické spracovanie I. a II. dielu *Stavebnického náučného slovníka* z rokov 1961 a 1962 (1963, s. 309 – 311); E. Jóna (1963, s. 251 – 254) predstavil normalizačný *Československý vojenský slovník* s rozsahom 25 000 termínov ako výsledok činnosti pracovnej skupiny Ministerstva národnej obrany v spolupráci s ÚSJ SAV. Z hľadiska koordinácie treba spomenúť, že ak bolo v slovenských termínoch kolísanie alebo sa vyskytli synonymá, pred-

nosť dostali termíny zhodné s českými, napr. *soustruh* – *sústruh*; L. Dvonč (1969, s. 247 – 251) zas informoval o výsledku viacročnej práce Komisie pre šachovú terminológiu, zriadenej pri ÚSJ SAV – o *Šachovej terminológii* (1968).

Aj po roku 1953 sa v rubrike *Rozličnosti* objavovala terminologická tematika. Na rozdiel od predchádzajúceho obdobia boli texty rozsiahlejšie a lingvisticky fundovanejšie. Z analyzovaných otázok vyberáme: špecializácia synonyma v odbornom jazyku (*mládza, otava, kosienok* (Jóna 1961, s. 180 – 181); *hora, les, vrch* (Smiešková 1960, s. 380 – 381)); nahrádzanie slov nemeckého pôvodu v terminológii („šnekový lis“ – *skrutkový lis* (Horecký 1961, s. 186)); používanie termínov v publicistike (*fonotéka a filmotéka* (Ružička 1961, s. 187 – 188)); hľadanie ekvivalentu k profesionalizmu (*blinkačka, pichačka, cvikacie hodiny* (Masár 1963, s. 316)); dĺžka samohlásky v prevzatom termíne (*aminokyselina* – *amínokyselina* (Keder 1960, s. 313)); správny tvar plurálu (*regesta i regest* (Peciar 1958, s. 310); *verbum* – *verba, či verbá?* (Jacko 1980, s. 127 – 128)); adaptácia cudzích slov (*bivuač* či *bivak* (Ružička 1961, 315 – 316); *manager* či *manažér* (Sabol 1965, s. 248); *formácia a formovať* (Kočiš 1995, s. 189 – 191); *governance* (Wachtarczyková 2009, s. 314 – 316)); správny slovenský ekvivalent k bohemizmu (*neskorogotický* – *pozdnogotický* (Vragaš 1958, s. 375 – 376); *pšeno* – *čes. jáhly, pšenovník* – *čes. jahelník* (Ivanová-Šalingová 1972, s. 63 – 64); *vada, chyba či závada?* (Kočiš 1990, s. 375 – 377); izolexémické adjektíva ako súčasť termínov (*komponenčná, komponentná či komponentová analýza*; Buzássyová 1980, s. 124 – 125). Podobný charakter ako texty v *Rozličnostiach* mala aj rubrika *Odpovede na otázky*, ktorá sa dotkla aj terminológie v rokoch 1960 – 1965.

Najdôležitejšími informáciami z hľadiska medzinárodného terminologického kontextu boli v 60. rokoch správy o poradách a koordinácii jazykovednej terminológie v slovanských jazykoch v rámci medzinárodnej terminologickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov. Prínosné sú z hľadiska mapovania tvorby slovníka jazykovednej terminológie, do ktorej značne prispeli aj slovenskí lingvisti: súpis základných jazykovedných termínov pripravila československá terminologická komisia ako podklad pre heslár slovníka, pričom úlohou zhromažďovať a spracúvať termíny novovznikajúcich jazykovedných smerov a odborov bol poverený Ústav slovenského jazyka SAV v Bratislave. Ambíciou tvorcov normatívneho *Slovníka slovenské lingvistické terminologie*, ktorý vyšiel v roku 1977, bolo umožniť konfrontáciu pojmových sústav podľa jednotlivých národných tradícií.

Pravidelné správy o činnosti JÚLEŠ SAV zverejňované v SR obsahovali aj informácie o publikáciách s terminologickým zameraním vydaných v JÚLEŠ SAV alebo v spolupráci s externými inštitúciami. Z teoretických diel treba na prvom mieste spomenúť *Príručku slovenskej terminológie* (1991) I. Masára, ktorá zhrnula teoretické aj praktické otázky slovenskej odbornej terminológie z druhej polovice 20. storo-

čia a najmä skúsenosti autorovho výskumu a praxe. Na druhom mieste figuruje jeho praktickejší manuál *Ako pomenívame v slovenčine* (Masár 2000).

Okrem informácií o konaní terminologických konferencií sa prostredníctvom jednotlivých projektov v správach informovalo napríklad o revízii 6 400 lekárskeho termínov v roku 1991, o zhromažďovaní materiálu z oblasti počítačovej terminológie v roku 1999, o excerpácii terminologických neologizmov z oblasti automobilizmu, mobilnej komunikácie, športu, kozmetiky a módy v rokoch 2001 – 2003 a takisto o existencii Slovenskej terminologickej databázy a jej rozvoji počnúc rokom 2008 a napokon o vytvorení Terminologického portálu, ktorého cieľom je zhromažďovať všetky relevantné informácie pre terminologickú teóriu a prácu.

Nezanedbateľnú úlohu pri ustáľovaní slovenskej terminológie zohrali členovia ústavu, najmä z oddelenia jazykovej kultúry a terminológie JÚLŠ SAV: po desaťročia sa podieľali na vzniku technických a názvoslovných noriem (sprvu ČSN, noriem RVHP, odborných a podnikových noriem, neskôr STN a slovenských verzií noriem ISO). Rozvíjala sa spolupráca so Slovenským ústavom technickej normalizácie, pričom JÚLŠ SAV v roku 1999 podpísal dohodu o spolupráci s touto inštitúciou pri tvorbe a ustáľovaní slovenskej odbornej terminológie a pri budovaní jej terminologickej databázy, ktorá sa podľa správ realizovala v rokoch 2000 – 2012. Samostatnou časťou v správe o činnosti ústavu bola každý rok participácia vedeckých a odborných pracovníkov v terminologických komisiách ústavov SAV, orgánov štátnej správy a záujmových združení či organizácií, ktorých počet sa v jednotlivých rokoch menil. Pracovníci ústavu poskytovali expertízy pri jazykovej a terminologickej úprave zákonov a vyhlášok viacerým ministerstvám i Predsedníctvu SAV.

Treba spomenúť aj správy o pripravovaných aktivitách JÚLŠ SAV, ktoré, žiaľ, pre udalosť Nežnej revolúcie zostali nere realizované – v roku 1988 figurovala v správe o činnosti ústavu informácia o vypracovaní expertízneho materiálu o zavedení učebných kurzov o terminológii a jazykovej kultúre na vysokých školách, ktorý bol odovzdaný Ministerstvu školstva, mládeže a telesnej výchovy Slovenskej socialistickej republiky, ako aj dva texty týkajúce sa starostlivosti o odbornú terminológiu, jej budovanie a ustáľovanie – jeden bol predložený Predsedníctvu SAV, druhý vedeckým kolégiám SAV a pracoviskám SAV.

4. ZÁVER

Prezentované štúdie, diskusné príspevky, terminologické drobníčky i správy pomerne plasticky dokumentujú úlohu, ktorú SR zohrala vo vývoji slovenskej terminológie a jej ustáľovaní. Príspevky z prvých dvoch decénií SR charakterizuje intenzívna snaha formulovať zásady, podľa ktorých by bolo možné tvoriť a ustáľovať funkčné terminologické jednotky v konkrétnej oblasti či slovenskej terminológii ako takej. Spočiatku sa objavovali jednotlivo, zvyčajne pri konkrétnom terminologic-

kom problému. Koncom 30. rokov však už bolo badať snahu o systematizáciu týchto zásad napríklad v oblasti práva a botaniky. Popri všeplatnej jazykovej správnosti sa kládol dôraz najmä na presnosť a jednoznačnosť termínov a v duchu programu SR v 30. rokoch predovšetkým na čerpanie z vlastných zdrojov, obzvlášť z ľudovej reči, čo platilo aj pre oblasť práva. Už vtedy sa u viacerých autorov objavila požiadavka, ktorú neskôr J. Horecký označil za kľúčovú a ktorú nazýval významovou, resp. motivačnou priezračnosťou. Neskôr, v 50. a 60. rokoch, sa na stránkach SR stručne sumarizovali postupy profesionálnej terminologickej práce členov terminologického oddelenia ÚSJ SAV. Okrem formovania princípov individuálnej i inštitucionálnej systematickej regulácie slovenskej terminológie odráža SR aj niektoré mimojazykové politické a ideologické vplyvy, ktoré mali nezanedbateľný dopad na jej stvárňovanie. V SR je pomerne dobre čitateľný rozdiel medzi prirodzeným úsilím inšpirovať sa pri tvorbe nových termínov českými vzormi už od 18. storočia na jednej strane a direktívne zameranou koordináciou, ba až unifikáciou slovenskej a českej terminológie na druhej strane. V povojnovom období je u autorov SR badateľný aj odlišný postoj v charakterizovaní ustáľovania slovenskej terminológie do roku 1966 a po ňom. Vzťah k českej terminológii a vzájomná terminologická koordinácia ustúpili po tomto roku do úzadia a zdôrazňovalo sa, že terminológia je integrálnou zložkou slovenského jazyka. Z toho vyplýval hlavný princíp jej ustáľovania – jediným kritériom správnosti sa stala výhradne slovenčina, jej potreby a zákonitosti. To sa istým spôsobom premietlo aj do zmien v publikačnej činnosti – zanikol špecializovaný *Československý terminologický časopis* a terminologické príspevky boli publikované v SR a v novom publikačnom orgáne *Kultúra slova*.

V neposlednom rade je SR dokladom o príspevku viacerých osobností k rozvoju a poznaniu slovenskej terminológie. Osobitne je potrebné spomenúť dve z nich – J. Horeckého a I. Masára. Ich zástoj v rozvíjaní teórie i praxe slovenskej terminológie bol zásadný a mnohostranný: sú autormi kľúčových terminologických monografií, desiatky rokov boli aktívnymi členmi terminologických komisií, spolupracovali na viacerých terminografických dielach, vrátane medzinárodného *Slovníka slovenské lingvistické terminológie*, a na dôvažok sa podieľali na tvorbe a vydávaní odborných časopisov zameraných (aj) na terminológiu (príloha časopisu *Slovo a tvar* s názvom *Technický jazyk, Slovenské odborné názvoslovie, Československý terminologický časopis, Kultúra slova*).

Pokiaľ ide o príspevky v SR z druhej polovice 20. storočia, tie sú dokladom zužovania a prehľbovania výskumného záberu v oblasti terminológie súčasného jazyka, v predpisovnom období, ale aj v nárečiach. Tematicky najviac zastúpená je právna a botanická terminológia. Hoci v novom tisícročí vyšlo v SR relatívne málo terminologických článkov, naznačili viacero sľubných smerov vo výskume slovenskej terminológie.

Literatúra

- ANTAL, J. et al. (1962): *Anatomické názvoslovie*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- ČESKO-SLOVENSKÝ VOJENSKÝ SLOVNÍK (1962). Praha: Ministerstvo národnej obrany.
- FAJNOR, V. – PETER, A. – ZÁTURECKÝ, A. (1921): *Právnický terminologický slovník*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská.
- FERIANC, O. (1942): *Slovenské ornitologické názvoslovie*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská.
- HALAŠA, P. (1926): *Lekársky slovník. (Návrh lekársko-lekárnického názvoslovia)*. Turčiansky Svätý Martin: Tlačou kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku.
- HORECKÝ, J. (1990): Jazyková politika v r. 1948 – 1988. In: *Kultúra slova*, 1990, 24/8, 259 – 266.
- HORECKÝ, J. (1956): *Základy slovenskej terminológie*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- KRÁTKY SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA (2003). Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda.
- KUCHAR, R. (1998): *Právo a slovenčina v dejinách*. Budmerice: Rak.
- LEDÉNYI, J. (1935): *Nomina anatomica: slovenské telovedné názvoslovie*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská.
- MASÁR, I. (1991): *Príručka slovenskej terminológie*. Bratislava: VEDA.
- MASÁR, I. (2000): *Ako pomenívame v slovenčine. Kapitoly z terminologickej teórie a praxe*. Spisy SJS, 3/2000. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav E. Štúra SAV.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU S PRAVOPISNÝM SLOVNÍKOM (1931). Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská, Praha: Štátne nakladateľstvo.
- RUŽIČKA, J. (1967): Témy o slovenčine. In: *Kultúra slova*, 1967, 1/2, 33 – 40.
- SLOVNÍK SLOVANSKÉ LINGVISTICKÉ TERMINOLOGIE (1977). Praha: Academia.
- STODOLA, E. – ZÁTURECKÝ, A. (1919): *Návrh slovenského právneho názvoslovia (maďarsko-slovenská právnická terminológia)*. Turčiansky Svätý Martin: Kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku.
- ŠACHOVÁ TERMINOLÓGIA (1968). Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- ŠALING, S. et al. (1961): *Stavebnícky náučný slovník. Látky a dielce. I. zväzok*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo technickej literatúry.
- ŠALING, S. et al. (1962): *Stavebnícky náučný slovník. Stroje, náradia a zariadenia. II. zväzok*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo technickej literatúry.
- VIEST, I. (1919): *Maďarsko-nemecko-slovenský železničný slovník*. Turčiansky Svätý Martin.
- ZÁKLADNÁ JAZYKOVEDNÁ TERMINOLÓGIA (1952). Bratislava: SAVU.

Internetové zdroje

^[1] <https://terminologickyportal.sk/son.html> (cit. 9. 12. 2022)

^[2] <https://terminologickyportal.sk/csterm.html> (cit. 9. 12. 2022)